

LA CULTURA CLÀSSICA A L'EDUCACIÓ SECUNDÀRIA OBLIGATÒRIA
Proposta de materials didàctics
La Grècia mítica i La Grècia del lógos.

Òscar Pérez i Adsuara
Gener de 2004

Tutor: Josep Antoni Clua i Serena
Consultora: Laura Solanilla i Demestre

Índex

1. Descripció del treball	pàg. 3
2. Procés d'elaboració i metodologia	pàg. 3
3. Crèdit per al Primer Cicle: <i>La Grècia mítica</i>	pàg. 4
4. Crèdit per al Segon Cicle: <i>La Grècia del lógos</i>	pàg. 6
5. Prova dels materials	pàg. 9
6. Annexos	
6.1. <i>La Grècia mítica</i> (format <i>Word</i>)	pàg. 11
6.2. <i>La Grècia del lógos</i> (format <i>Word</i>)	pàg. 37
7. Bibliografia general	pàg. 62

1. Descripció del treball

L'objectiu principal del treball de recerca en què he treballat, dins el marc del Treball Final de Carrera d'Humanitats a la Universitat Oberta de Catalunya, és el disseny de dos crèdits variables –matèries optatives dins de l'Educació Secundària Obligatòria– entorn de la cultura grega clàssica.

En el currículum d'ensenyament vigent, aquest camp del coneixement hi està exclòs, els estudiants de dotze a catorze anys no tenen cap contacte amb la cultura clàssica fora de possibles crèdits variables que ells poden escollir, o no, i que les escoles i instituts poden ofertar, o no.

Els futurs retocs que es preveuen per als plans d'estudis –basats en les disposicions de la discutida *Llei de Qualitat*– plantegen una alternativa no prevista quan aquest treball va començar a gestar-se el gener del 2003. La situació no millora ni *qualitativament* ni quantitativament, és clar, ben al contari: any rere any els docents de secundària veiem com s'amplien les hores docents de les matèries comunes (ciències socials, ciències de la naturalesa, tecnologia...) en detriment de les hores de les matèries optatives, que reforçaven o ampliaven els continguts dels crèdits comuns o, com en el cas dels crèdits de cultura clàssica, omplien matusserament les llacunes del currículum. Tanmateix, però, en alguns dels itineraris previstos per al segon cicle d'ESO (cursos 3r i 4t) hi apareix una assignatura anomenada *Cultura Clàssica* i una altra anomenada *Llatí*. La concreció dels continguts i de les hores lectives per a cada una d'aquestes matèries haurà d'esperar a l'assentament dels nous càrrecs al Departament d'Ensenyament. Així doncs, és possible que, de continguts per a crèdits variables, aquests materials pedagògics poguessin passar a ser materials per a assignatures comunes de determinats itineraris.

Penso, però, que puc deixar de banda –o passar a un segon pla– la qüestió de la cabuda en els plans docents presents del material que he dissenyat, perquè considero que tracten uns continguts fonamentals per a la formació humana d'aquests nois i noies i que, en definitiva, el docent en actiu pot trobar-hi un espai encaixant-los d'alguna manera en l'àrea de Geografia i Història o en les àrees de Llengua i Literatura.

Proposo, concretament, un crèdit per a cada cicle. Per al primer cicle (1r i 2n curs, alumnes de dotze a catorze anys) he dissenyat el crèdit *La Grècia Mítica*, l'objectiu general del qual és transmetre un coneixement general de la cultura grega i de la seva mitologia. Per al segon cicle (3r i 4t curs, alumnes de catorze a setze anys) he dissenyat el crèdit *La Grècia del Lògos*, que té com a objectiu fonamental la qüestió de la superació dels mites i el naixement de la filosofia.

2. Procés d'elaboració i metodologia

La tasca no ha estat fàcil. Aconseguir de motivar aquests joves per temes que inicialment resulten allunyats, poc engrescadors i sense una aplicació immediata és una missió ben

complexa. La forma que prenen aquests crèdits pretén superar aquest escull inicial: es tracta de dissenyar els materials com un curs virtual, que l'alumne treballi continguts, textos i activitats amb uns CD-Roms o connectat a la xarxa, i que la tasca del docent sigui la d'engrescar, resoldre dubtes i orientar. Pel que fa a la metodologia dels crèdits, doncs, sóc deutor del model docent de la UOC i de diversos CD-Roms per a assignatures universitàries o cursos monogràfics: la meua feina ha estat traslladar aquests models al nivell de l'alumnat a què adreço els crèdits variables.

Trobar, doncs, aquest to, ha estat el gran repte del meu treball: que el llenguatge expositiu sigui prou rigorós, però alhora prou accessible i engrescador, que la selecció dels continguts a tractar hagi estat l'adequada, que hi figurin els aspectes més rellevants i, alhora, que mantinguin la motivació de l'alumnat... Una altra dificultat amb la que m'he trobat ha estat la no existència d'iniciatives similars que em poguessin servir de model. No existeixen cursos multimèdia de l'àrea de clàssiques adreçats a alumnes d'ESO. N'existeixen de cultura clàssica, només per al segon cicle (3r i 4t curs), sempre en el format tradicional del llibre de text, i s'ocupen de mitologia grecoromana, de les arrels clàssiques de la nostra llengua, de la ciència i la tècnica de l'antiguitat¹... Per tant, no hi ha massa precedents per als crèdits que presento per a aquest treball final de carrera.

Per a elaborar aquest projecte he treballat sobretot amb fonts documentals, però, atesa la meua accessibilitat al grup d'edat a què adreço els crèdits –treballo com a professor i imparteixo els crèdits comuns i variables de l'àrea de Llengua i literatura catalanes a alumnes de 1r, 2n, 3r i 4t d'ESO–, s'hi ha afegit també, com a metodologia secundària, l'observació i els coneixements adquirits a partir del dia a dia de la meua experiència professional.

Pel que fa a les fonts documentals, i partint de l'abast cultural o interdisciplinar dels crèdits que proposo, són de naturalesa ben diversa. Són molts els àmbits que contempnen els crèdits: història, geografia, política, religió, mitologia, literatura, filosofia, art... en llenguatge acadèmic s'inscriurien dins els anomenats *crèdits d'iniciació*, per entendre'ns, crèdits sobre uns continguts nous, que ofereixen una visió panoràmica i que l'alumnat pot ampliar i aprofundir més endavant, amb d'altres crèdits d'ampliació o en d'altres etapes educatives. A aquestes fonts bibliogràfiques que consten a l'apartat de bibliografia, cal afegir els recursos extrets de la xarxa virtual d'Internet. La recerca a Internet és una de les tasques freqüents a realitzar pels potencials alumnes a qui s'adrecen els crèdits, per tant, també ho ha estat a l'hora de dissenyar-los. A la bibliografia ressenyo els *webs* que m'han estat més útils en aquesta tasca.

3. Crèdit per al Primer Cicle: *La Grècia mítica*

Per al disseny d'aquest material he partit de l'estructura legal d'un crèdit variable. Actualment, un crèdit d'aquestes característiques consta de trenta-cinc hores de docència, de les quals, generalment, cinc es reserven per a activitats d'avaluació.

---

¹ Vegeu l'apartat Bibliografia

La Grècia mítica és un crèdit adreçat als alumnes del primer cicle de l'Educació Secundària Obligatòria que vol aproximar-los als diferents àmbits de la tradició clàssica de la qual procedim (la història, l'organització social i política, les ciutats, l'art, el pensament, els mites, la literatura ...) per a copçar-ne la important influència que encara avui exerceixen.

L'objectiu fonamental d'aquest crèdit introductorí és el reconeixement dels clàssics com a fonament de la història, el pensament, la ciència, l'art, la llengua i la literatura de la cultura mediterrània.

Pel que fa als procediments, fonamentalment és treballarà:

- L'exposició de conceptes a partir del material (lectures, textos expositius...) en HTML.
- Observació i comentari d'imatges (dels materials i d'Internet).
- Recerca a la xarxa i recerca bibliogràfica.
- Activitats en grup i activitats individuals proposades als materials.
- Lectura d'adaptacions i recreacions de mites.
- Lectura de fragments d'obres adaptades o originals d'autors grecs.

Com a crèdit variable i, tenint en compte, per tant, la seva optativitat, cal recomanar el crèdit a un determinat tipus d'alumnat: el crèdit s'adreça a tots aquells alumnes interessats en les humanitats (la història, la literatura, la mitologia...) i a tots aquells que vulguin ampliar la seva capacitat de relació interdisciplinària i el seu coneixement de la tradició de la que la nostra cultura procedeix.

L'estructura del crèdit és la següent:

1. Temps i espais mítics

- 1.1. Del Caos a l'Equilibri...
- 1.2. L'antiga Grècia
- 1.3. La Mediterrània dels grecs

2. La vida quotidiana a la polis

- 2.1. L'ordre dels ciutadans atenencs
- 2.1. La vida a la polis: política, societat i religió
- 2.2. Un passeig per l'Acròpolis

3. Qui és qui a l'Olimp

- 3.1. El Cel, el Mar i l'Hades
- 3.2. Déus i deesses
- 3.3. Els embolics dels déus

4. Els grans herois

- 4.1. Odisseu: les gestes d'un mortal proper als déus
- 4.2. La literatura grega
  - 4.2.1. La poesia
  - 4.2.2. El teatre

Pel que fa a la temporització del crèdit, una possible proposta seria:

- Sessió 1:   Avaluació inicial i valoració dels coneixements previs
   Presentació de l'estructura i el funcionament del crèdit

- Sessions 2-7: Primera unitat (*Temps i espais mítics*)
Treball dels conceptes, procediments, valors, normes i actituds
Activitats d'avaluació
- Sessions 8-16: Segona unitat (*La vida quotidiana a la polis*)
Treball dels conceptes, procediments, valors, normes i actituds
Activitats d'avaluació
- Sessions 16-24: Tercera unitat (*Qui és qui a l'Olimp*)
Treball dels conceptes, procediments, valors, normes i actituds
Activitats d'avaluació
- Sessions 25-33: Quarta unitat (*Els grans herois*)
Treball dels conceptes, procediments, valors, normes i actituds
Activitats d'avaluació
- Sessions 33-34: Activitats d'avaluació globalitzadores
(proves escrites, revisió de quaderns i/o material dels alumnes...)
- Sessió 35: Valoració general i tancament del crèdit

4. Crèdit per al Segon Cicle: *La Grècia del lógos*

La Grècia del lógos és un crèdit adreçat als alumnes del segon cicle de l'Educació Secundària Obligatòria que pretén acostar-los a la filosofia i al naixement de la racionalitat des d'una doble perspectiva: d'una banda des de la perspectiva històrica, estudiant les figures bàsiques del pensament occidental, els pilars de la filosofia, Sòcrates, Plató i Aristòtil. I de l'altra, des d'una perspectiva pràctica, llegint i estudiant textos que propiciïn en els alumnes *el pas* cap a la pròpia racionalitat, valorar, criticar i qüestionar-se les coses.

L'objectiu d'aquest crèdit és ambiciós: aconseguir que els alumnes s'acostin al món de la filosofia i la raó, que, per tant, entenguin les bases del pensament de la nostra cultura, i que s'iniciïn en l'ús de les eines bàsiques per tal de desenvolupar la seva pròpia manera de raonar.

Pel que fa als procediments, fonamentalment es treballarà:

-Lectura comprensiva, comentari i debat de la primera part dels textos elaborats per als materials en HTML.

-Elaboració d'un glossari dels termes filosòfics principals.

-Elaboració de *Fitxes de filòsofs* que recullin la informació essencial de cada un dels pensadors tractats al llarg del crèdit.

-Lectura comprensiva, comentari i debat de fragments de Plató i Aristòtil.

-Redacció contrastada (abans i després de conèixer les seves teories) de respostes a algunes preguntes filosòfiques.

-Observació i comentari d'imatges (dels materials i d'Internet).

-Recerca a la xarxa i recerca bibliogràfica.

Els valors, normes i actituds que es proposen són: arribar a apreciar la rellevància dels filòsofs estudiats, aproximar-se amb esperit obert i crític als textos filosòfics, gaudir i aprofitar les idees dels textos literaris (estètiques, ètiques, històriques...) i aprofitar de manera interdisciplinària els coneixements oferts (història de les civilitzacions, història de l'art, història de la música, literatura...)

Pel que fa als alumnes a qui s'adreça el crèdit, inicialment a tots aquells interessats a introduir-se en l'estudi del pensament, i, és especialment recomanat per als alumnes que volen cursar batxillerat.

L'estructura del crèdit és la següent:

1. Els orígens de la filosofia
  - 1.1. Moments importants, preguntes importants
  - 1.2. Què és la filosofia?
  - 1.3. Els primers filòsofs
  - 1.4. Preguntes filosòfiques I
2. Política a la polis
  - 2.1. Per què no puc decidir jo?
  - 2.2. Sistemes de govern
  - 2.3. Professionals de la saviesa
  - 2.4. Preguntes filosòfiques II
3. Sòcrates
  - 3.1. Puc guanyar aquesta discussió?
  - 3.2. L'art del diàleg: ensenyar preguntant
  - 3.3. Les idees perilloses i la corrupció dels joves: l'última lliçó
  - 3.4. Preguntes filosòfiques III
4. Plató
  - 4.1. Això és el meu peu?
  - 4.2. Aprendre a l'Acadèmia
  - 4.3. El món de les idees i *El mite de la caverna*
  - 4.4. Preguntes filosòfiques IV
5. Aristòtil
  - 5.1. Per què he d'estudiar?
  - 5.2. Filòsof i ordenador de la natura
  - 5.3. Ètica i política
  - 5.4. Mimesi i catarsi
  - 5.5. Preguntes filosòfiques V
6. L'hel·lenisme
  - 6.1. Prendre's la vida amb filosofia...
  - 6.2. Escèptics, cínics, estoics i epicurs
  - 6.3. Preguntes filosòfiques VI

Pel que fa a la temporització del crèdit, una possible proposta seria:

- Sessió 1:   Avaluació inicial i valoració dels coneixements previs
Presentació de l'estructura i el funcionament del crèdit
- Sessions 2-5:   Primera unitat (*Els orígens de la filosofia*)
Treball dels conceptes, procediments, valors, normes i actituds
Iniciar treball del glossari, mapa filosòfic, redacció *Del mite al lógos*
Resposta a les preguntes filosòfiques
- Sessions 6-11:   Segona unitat (*Política a la polis*)
Treball dels conceptes, procediments, valors, normes i actituds
Seguir treball del glossari i del mapa filosòfic
Resposta a les preguntes filosòfiques
- Sessions 12-17:   Tercera unitat (*Sòcrates*)
Treball dels conceptes, procediments, valors, normes i actituds
Seguir treball del glossari i del mapa filosòfic
Fitxa de filòsof
Resposta a les preguntes filosòfiques
- Sessions 18-22:   Quarta unitat (*Plató*)
Treball dels conceptes, procediments, valors, normes i actituds
Activitats d'avaluació
Seguir treball del glossari i del mapa filosòfic
Fitxa de filòsof
Resposta a les preguntes filosòfiques
- Sessions 23-28:   Cinquena unitat (*Aristòtil*)
Treball dels conceptes, procediments, valors, normes i actituds
Activitats d'avaluació
Seguir treball del glossari i del mapa filosòfic
Fitxa de filòsof
Resposta a les preguntes filosòfiques
- Sessions 29-33:   Sisena unitat (*L'Hel·lenisme*)
Treball dels conceptes, procediments, valors, normes i actituds
Activitats d'avaluació
Seguir treball del glossari i del mapa filosòfic
Fitxa de filòsofs
Resposta a les preguntes filosòfiques
- Sessions 33-34:   Activitats d'avaluació globalitzadores
(proves escrites, revisió de quaderns i/o material dels alumnes...)
- Sessió 35:   Valoració general i tancament del crèdit

5. Prova dels materials

L'aplicació dels coneixements pràctics que dia a dia adquireixo amb la meva tasca professional ha estat contínua en aquest projecte. L'alumnat de secundària és complex: la manca d'atenció i motivació sacseja amb força el col·lectiu d'alumnes que es veu obligat a romandre a l'escola fins als setze anys, siguin quines siguin les seves característiques o els seus interessos. A això, cal afegir greus mancances lingüístiques, tant la comprensió com la producció d'aquests nois i noies presenta deficiències sovint insospitades per aquells qui no hi tenen un contacte directe. Tots aquests aspectes són fonamentals i han estat tinguts en compte amb rigor a l'hora de dissenyar els crèdits d'aquest projecte.

En projectar aquests materials, i atesa la meva accessibilitat a l'alumnat a qui van destinats, de seguida vam acordar amb els consultors i tutors de fer una petita prova d'alguna de les activitats o de les parts d'aquests crèdits, per tal de tenir informació de primera mà sobre la recepció i l'efectivitat del material.

Per al crèdit *La Grècia Mítica* vaig testejar la darrera unitat completa (*Els grans herois*) amb un grup heterogeni d'aproximadament quinze alumnes, la meitat del grup-classe, de 2n d'ESO. El grup reduït va venir forçat per les condicions de l'aula d'informàtica del centre i, de fet, correspon a la realitat dels crèdits variables o a la que sembla la realitat dels futurs itineraris.

Malgrat que els discursos sobre les noves tecnologies de la comunicació omplen pàgines i pàgines de les publicacions del camp de l'ensenyament, la realitat és que, com a mínim en centres petits i concertats com el que jo treballa, els alumnes hi treballen en comptades ocasions, i sempre dins de l'àrea de Tecnologia o Ciències. D'entrada, per tant, la majoria van quedar sorpresos d'usar els ordinadors per fer el que ells mateixos van etiquetar de "literatura grega".

El disseny dels crèdits en llenguatge HTML és molt senzill, mèrament operatiu per fer-nos una idea de com podria funcionar en cas que un professional del disseny web se'n fes càrrec, per tant, temia la reacció d'uns adolescents que a casa sí que passen hores i hores connectats a la xarxa, visitant webs de multinacionals, jugant en línia o xatejant. La reacció no va ser pas dolenta, ningú va comentar la senzillesa del material, potser van quedar sorpresos perquè no esperaven treballar una matèria com aquesta amb els ordinadors i per això els comentaris no es van produir.

Van treballar per parelles als ordinadors, amb força autonomia, acudint a mi per demanar aclariments sobre alguna activitat concreta o per mostrar-me els fruits de la recerca que es demana en l'activitat en què han d'investigar noms d'autors i personatges de les tragèdies clàssiques. En aquesta activitat els va caldre una mica d'ajuda per usar en els cercadors els noms propis que se'ls demanava no només en català, sinó també en castellà i alguns –molt pocs–, en anglès.

El llenguatge i el to del material se'ls va fer amè i entenedor, i els continguts van ser rebuts en alguns casos amb curiositat, en d'altres amb cert coneixement –vaig descobrir un parell d'aficionats a la mitologia– i, el que és més important, en cap cas amb menyspreu o desgana.

Motivar aquests alumnes és una de les tasques més complexes amb la que ens trobem avui els docents, vaig considerar, per tant, l'experiència, tot un èxit.

Pel que fa al crèdit adreçat al segon cicle, *La Grècia del lògos*, el vaig testejar en unes condicions molt semblants: aproximadament quinze alumnes de 4t d'ESO, treballant igualment per parelles a l'aula d'informàtica.

Per a aquest segon testeig, vaig escollir la primera de les unitats del crèdit, *Els orígens de la filosofia*. Van ser un total de cinc sessions realment força satisfactòries. No em va sorprendre el desconeixement vers els continguts que es proposaven: molts pocs havien sentit a parlar de la filosofia, i aquells que en sabien alguna cosa era per referències –força negatives– de companys més grans que cursaven batxillerat.

Els apartats amb contingut d'història de la filosofia (apartat 1.2. *Què és la filosofia* i apartat 1.3. *Els primers filòsofs*) van resultar poc motivadors, els alumnes passaven de pressa per aquestes informacions i es va generar poc debat sobre aquestes qüestions.

En canvi, tant el primer apartat, *Moments importants, preguntes importants*, com el darrer, *Preguntes filosòfiques I*, van resultar molt enriquidors. Van connectar absolutament amb el noi accidentat que protagonitza les lectures inicials de cada unitat i es va generar un debat amb molta participació i amb punts de vista força enriquidors: vam parlar, des de la necessitat de portar casc, passant per l'etern combat entre objectivitat i subjectivitat, buscant un culpable per l'accident, i fins al qüestionament de si la justícia existeix atesos els diferents punts de vista des dels que es pot analitzar l'accident del noi (el d'ell mateix, però també el dels pares, el del repartidor amb qui topa, el d'un possible jutge en cas d'accions legals...).

De les preguntes filosòfiques també en vaig obtenir bons resultats, van treballar primer individualment i per escrit i, després, vam posar en comú les respostes. La participació va ser alta i, si bé la primera qüestió (*Què és una pregunta important?*) va ser resolta amb rapidesa i poc aprofundiment, les altres dues (*Què diferencia els homes i les dones de la resta d'animals?* i *És racional la humanitat del segle XXI?*) van generar un debat llarg, fins i tot en determinats casos polèmica i, potser el més important, els va generar noves preguntes.

Així doncs, en conclusió, la valoració d'aquest testeig és molt positiva. Evidentment cal tenir en compte que és diferent fer unes poques sessions que tot un crèdit –un dels grans mals dels adolescents d'avui és que de seguida esgoten els temes, se'n cansen– però la resposta va ser bona i, pensant en l'objectiu fonamental del treball –trobar el to, el llenguatge adequat per transmetre aquests coneixements a aquesta franja d'edats– la impressió va ser realment satisfactòria.

6. Annexos

6.1. La Grècia mítica (format Word)

UNITAT 1: Temps i espais mítics

1.1. Del Caos a l'Equilibri...

Abans de la nostra arribada l'univers era un desgavell. El Caos hi regnava. El Caos, sí, en majúscules. Era una mena de divinitat desordenada, complexa, barreja dels elements més diversos. I, com us podeu imaginar, aquesta situació no es podia allargar: les coses sense ordre no tenen massa futur. És en aquest moment que entra en escena la primera generació de déus. Els meus avantpassats, unes divinitats primitives que, tot i que tingueren un protagonisme molt limitat, contribuïren a ordenar el Cosmos i establir els conceptes més bàsics del nostre món.

D'aquesta manera, doncs, els mites ens parlen d'un matrimoni molt antic entre Urà, déu del cel, i Gea, deessa de la terra. De la mateixa manera que la pluja del cel fertilitza la terra dels conreus i en produeix abundants fruits, aquest matrimoni entre el Cel i la Terra fou molt fecund. D'ells van néixer molts descendents, els Titans i els Ciclops... i ja en aquests temps tan remots es va fer evident que les relacions entre pares i fills no són gens fàcils. Cronos, déu del temps, liderà la revolta dels Titans contra el seu pare i n'ocupà el seu lloc com a déu més poderós del Cosmos.

Casat amb Rea, demostrà ser tan fecund com el seu pare però, alertat per l'oracle que els seus fills podien repetir la història i destronar-lo, a mesura que Rea els infantava Cronos els devorava. Els déus, avui, hi volem veure una metàfora en els actes de Cronos: el temps devora i fa desaparèixer tot el que ell mateix crea... excepte nosaltres, és clar, que som immortals. Tornant doncs a la història que ens ocupa podeu imaginar-vos la desesperació que, com a mare, Rea sentia en veure com eren devorats els seus nadons. És per això que decidí de salvar-ne un com a mínim. Decidí enganyar Cronos oferint-li una roca embolcallada de bolquers i aquest, engegat pel desfici, no se n'adonà. Rea amagà l'infant, Zeus, a l'illa de Creta, habitada per un poble sorollós, aficionat a la música i la dansa, de tal manera que Cronos mai sentí els plors del nadó i Zeus pogué convertir-se en un jove fort i poderós.

El destí havia burlat les maquinacions de Cronos i les prediccions de l'oracle podien acomplir-se. Amb el temps Zeus descobrí la veritat sobre els seus orígens i l'infortunat destí dels seus germans i germanes. Treballà amb astúcia per a acostar-se al seu pare sense que aquest sospités en absolut la seva identitat i aconseguí un lloc de molta confiança. Zeus fou el coper del seu pare, l'encarregat de servir-li la beguda. I, aprofitant la condició del seu càrrec, un dia serví a Cronos la barreja més pestilent que pogueu imaginar-vos. El resultat d'aquesta acció

fou ben convenient, les nàusees s'apoderaren de Cronos i, un a un, anà vomitant els fills que s'havia cruspit... i el roc que suposadament era Zeus!

Hera, Demèter, Hades, Posidó... s'afegiren a Zeus en la revolta contra Cronos, ajudats pels Ciclops que els proveïren de les armes definitives. Fou una guerra llarga i crua, però en acabar-se s'establí l'ordre que tothom diu que perdurarà –esperem!– pels temps dels temps. Com a bons germans Zeus, Posidó i Hades es repartiren el Cosmos: Zeus s'ocuparia del cel, Hades del regne subterrani i Posidó del mar.

1. Què et sembla l'actuació de Rea en aquesta història? Traeix la confiança del seu marit enganyant-lo... creus que podia actuar d'alguna altra manera? Enumera al teu quadern totes les possibilitats que se t'acudeixin i després posa-ho en comú amb els teus companys.
2. En el seu relat Hermes ens ofereix molt poca informació sobre aquesta deessa. Podríem completar la informació sobre Rea consultant algun diccionari de mitologia. En aquesta mena de publicacions trobem tots els noms propis de la cultura clàssica ordenats i explicats com en una enciclopèdia. Fes una visita a la biblioteca i completa al teu quadern la informació sobre Rea. A l'apartat de bibliografia trobaràs les cites d'alguns d'aquests diccionaris.
3. Els mites sovint pretenen ensenyar-nos alguna cosa, provocar una reflexió, transmetre una lliçó. Establiu un debat a l'aula per tal d'establir un llistat complet dels temes de reflexió que ens ofereix aquest relat sobre els orígens.
  - ✓ Hesíode, poeta de la Grècia antiga (segona meitat del segle VIII – primera meitat del segle VII aC) escollí aquesta història del pas del Caos a l'Ordre per a una de les seves obres, la *Teogonia* (que vol dir, més o menys, genealogia dels déus).

1.2. La Grècia antiga

Els grecs excel·liren en diverses qualitats que feren possible el desenvolupament de la seva cultura, bressol de la nostra pròpia identitat.

Foren navegants agosarats i hàbils colonitzadors, fet que els obrí totes les possibilitats de la Mediterrània. Foren individus fortament interessats en la cultura i la ciència, assentant d'aquesta manera les bases d'una sòlida civilització a la qual estava reservat un paper protagonista en la història antiga.

L'evolució històrica d'aquesta civilització se sol organitzar en tres períodes, l'època arcaica, l'època clàssica i l'època hel·lenística.

Època arcaica
- 750 aC Colonització de Cumes - 733 aC Colonització de Siracusa - 660 aC Colonització de Bizanci - 600 aC Colonització de Marsella - 550 aC Colonització d'Empúries

L'època arcaica abraça del segle VIII al segle VI aC, des dels primers Jocs Olímpics (776 aC) fins a les Guerres Mèdiques (490 aC). Són més de tres-cents anys que constitueixen el període de formació de la gran cultura grega.

Són anys de colonització, d'intercanvis comercials i enriquiment cultural. Per sobre de particularitats locals i diferències polítiques es crea una cultura mediterrània que uneix totes les colònies gregues. Una mateixa llengua, una religió, una moneda, un alfabet, unes lleis, uns coneixements dels primers savis, uneixen un ric mosaic cultural i el diferencien dels altres pobles, que són anomenats *bàrbars*.

L'art i la literatura, com a manifestacions tangibles d'aquesta cultura, estrenyen els lligams del mosaic, i polis com Atenes o Esparta perfilen el seu protagonisme.

Època clàssica
- 490 – 479 aC Guerres Mèdiques - 443 – 429 aC Pèricles dirigeix l'Atenes democràtica - 431 – 404 aC Guerra del Peloponès - 336 – 323 aC Regnat d'Alexandre el Gran

La victòria dels grecs a les Guerres Mèdiques, en les que s'enfrontaren a l'Imperi Persa, marcà la trajectòria d'aquesta cultura. Atenesos i espartans consolidaren el poder de Grècia i assoliren el moment de màxima esplendor d'aquesta civilització.

El segle V aC és conegut com el segle d'or del món antic, al triomf militar sobre els perses s'afegeix l'etapa de Pèricles en el govern d'Atenes amb l'establiment de la democràcia i un desenvolupament cultural magnífic: des de la construcció de l'**Acròpolis**, passant per les brillants discussions dels sofistes, fins a arribar al desenvolupament del teatre. A Atenes es

concentra una esplendor cultural sense precedents, elevada però alhora popular, amb una vitalitat que justifica plenament l'empremta que tots els seus protagonistes ens han deixat.

El període acaba amb un enfrontament militar entre Atenes i Esparta, en l'anomenada Guerra del Peloponès, la supremacia militar d'Esparta fa que s'imposi a Atenes. Tanmateix, si bé perd força política, la brillantor intel·lectual d'Atenes encara trigarà força anys a atenuar-se.

Època hel·lenística
- 275 aC Creació dels regnes d'Egipte, Àsia Menor i Pèrgam - 148 aC Macedònia passa a ser província romana - 87 – 85 aC Setge d'Atenes - 31 aC Victòria d'Octavi sobre Antoni i Cleopatra

Alexandre el Gran és la figura clau del darrer període de la història de la Grècia Antiga. Amb campanyes militars ràpides i eficaces conquerí tot l'Orient Mitjà. Amb aquesta expansió, quan morí als trenta-dos anys, el grec era una llengua amb una extensió inigualable, l'hel·lenisme visqué una expansió que, atenent-nos a les característiques de l'època, podem considerar universal.

L'esplendor cultural d'aquest període és menor, però no ho és l'interès per a conservar el llegat cultural de les etapes anteriors. En aquest sentit podem destacar institucions com la Biblioteca d'Alexandria o la de Roma, claus per a salvaguardar les fites culturals i científiques d'aquesta civilització.

Aquesta etapa acaba amb el triomf d'una nova cultura que acabarà imposant-se a tota la Mediterrània. El poder de Roma s'extén amb rapidesa i els grecs s'hi acaben sotmetent. Això no significa, però, la fi d'aquesta cultura, ja que els romans reconeixen la seva vàlua i l'adopten i adapten amb mestria.

1. Observa amb atenció les següents imatges. Què creus que representen? Quina relació poden tenir amb el que acabes de llegir? Fes una recerca usant Internet o el material de la biblioteca per tal d'intentar identificar aquestes imatges. Investiga!

(Imatges)

✓ Només en cas de sentir-te molt perdut consulta

<http://www.xtec.es/~aguiu1/socials/art93.htm>

Però primer intenta d'esgotar tots els teus recursos!

1.3. La Mediterrània dels grecs

És fonamental tenir clar el marc geogràfic on es desenvolupa allò que s'estudia. Al llarg d'aquest crèdit podem trobar-nos amb dues dificultats: la distància física en l'espai i la distància cronològica. Parlarem de terres llunyanes que potser no hem visitat mai i parlarem d'aquestes terres tal com eren fa més de dos mil cinc-cents anys. Ens cal situar-nos, doncs. Un mapa de Grècia i el seu entorn, amb els seus noms geogràfics antics ens serà una eina ben útil.

(Imatge)

Aquest mapa prové d'Internet, concretament de l'*Ancient Mediterranean Website*, (Web de la Mediterrània Antiga), pots visitar-lo per tal de consultar d'altre material cartogràfic interessant a <http://iam.classics.unc.edu>

1. Dibuixa en un full adequat el teu propi mapa de la Grècia antiga. Situa-hi només els següents topònims:

- Mar Mediterrània
- Mar Egea
- Mar Jònica
- Mont Olimp
- Atenes
- Esparta
- Delfos
- Ítaca
- Troia (o Ílion)
- Knossos
- Rodes
- Tebes
- Argos
- Olímpia

2. Quan acabis aquest crèdit hauràs de tornar a repassar totes les activitats. Pel que fa al mapa que acabes d'elaborar et caldrà d'arrodonir la feina justificant per què creus que ha calgut d'incloure-hi cada un dels noms de la llista donada.

UNITAT 2: La vida quotidiana a la polis

1.1. L'ordre dels ciutadans atenencs

A la terra, els mortals viuen una trista existència. Els preocupen tot de problemes insignificants i ocupen els dies de la seva curta vida amb inconsciència i feliç ignorància. Existeix, però un poble que, en reconèixer la nostra existència, ha entrat en allò que podríem anomenar

civilització. Efectivament, us parlo del poble grec. Els grecs han fet un pas endavant en la seva vida com a mortals entenent que cal dignificar el déus de l'Olimp, buscar el seu favor i sotmetre's a la seva voluntat.

Els grecs, units per una mateixa llengua i pel sentiment de pertànyer a un poble amb un destí comú –gloriós, permeteu-me de dir, si segueixen la nostra guia–, s'agrupen per viure en el que ells anomenen polis. No tinc massa clar què és això de les polis, ni tampoc m'interessa. En tot cas, us pertoca a vosaltres d'investigar-ho.

Sota la nostra atenta mirada els ciutadans de la polis han sabut ordenar la seva existència, de la mateixa manera que els déus de l'Olimp vam saber ordenar el Caos inicial –cap de vosaltres ha oblidat el que us vaig explicar, oi? Per si de cas, per a repassar-ho podeu prémer *aquí*.

Així doncs, els homes i les dones de la polis viuen amb una organització perfecta pel que fa a les seves relacions socials, l'economia, la política i –això em toca de prop–, la religió.

Si hi ha una polis que excel·leix en la seva perfecció és Atenes, al segle V aC. Permeteu-me que us faci una petita demostració dels meus talents com a déu missatger i traslladem-nos-hi...

(Imatge)

Aquí la tenim. Atenes, a l'Àtica. Centre cultural, polític i social exemplar, refugi de mortals il·lustres. Val la pena que proveu de conèixer-la.

1.2. La vida a la polis: política, societat i religió

Les polis són ciutats estat, políticament autònomes, amb una legislació pròpia que només és vigent al recinte de la ciutat concreta i a la zona rural de la perifèria que s'hi adscriu.

En principi els ciutadans de la polis gaudien de la sobirania sobre aquesta: és a dir, de la seva participació i implicació directa depenia la política de la ciutat.

Tanmateix això no fou sempre així, ni s'aplicava de la mateixa manera a tots els habitants de la polis. Solia haver-hi diferències segons el llinatge o l'estatus econòmic i, sobretot, per a participar en la vida política calia gaudir de la condició de *ciutadà*.

Només els ciutadans posseïen els drets i les obligacions que els permetrien d'intervenir en la política de la polis, i eren molts els qui quedaven exclosos d'aquest: les dones, els estrangers i els esclaus.

- ✓ El que entenem actualment per Estat modern és herència directa d'aquesta organització: un territori extens geogràficament amb un govern centralitzat i una constitució per a tots els seus ciutadans.
- ✓ La democràcia té també els seus orígens a la Grècia clàssica. En el crèdit *La Grècia del Lògos* aprofundiràs en l'estudi de les diverses formes de govern d'aquesta civilització: la monarquia i la tirania, l'aristocràcia i l'oligarquia, la democràcia i la demagògia.

1. Investiga! Utilitza tots els recursos que tinguis a l'abast per descobrir qui fou Pèricles. Anota al teu quadern la informació més rellevant que recullis i després comenta-la i completa-la amb els teus companys.

Sabies que...

- ✓ **L'àgora** era la plaça central de la ciutat, s'hi concentraven la vida comercial, jurídica i política a més de tots els espais de culte a déus i herois.
- ✓ Les polis es caracteritzen per la seva individualitat i autonomia política, però no hem de dubtar del sentiment unitari dels grecs com a poble.
- ✓ Per als grecs la polis no la formen els murs i les cases, sinó els homes i dones que l'habiten.
- ✓ Cada polis gaudeix de la protecció d'una divinitat en concret i és especialment cap a aquesta divinitat que ofereix festes o sacrificis i consagra temples.
- ✓ En el moment de la seva màxima esplendor, es creu que vivien a Atenes prop de tres-cents mil habitants.
- ✓ Un mite explica que Atena i Posidó es disputaren la protecció d'Atenes. Fent-hi brotar la primera olivera Atena es

proclamà vencedora i l'Àtica es convertí en una comarca d'oliveres.

✓ La polis atenesa sobrepassava el recinte de la ciutat, comprenia tota la zona de l'Àtica, Atenes n'era la capital i s'hi afegien molts pobles tant de la costa com de l'interior.

✓ El culte als déus tenia lloc als diferents temples de la polis i consistia en pregàries i sacrificis. Els sacrificis podien ser incruents (sense vessament de sang) en els quals s'oferia als déus productes del camp; o cruents (amb vessament de sang) en els quals s'immolaven animals diversos (atenent a la divinitat a qui s'oferia el sacrifici).

✓ Qualsevol ciutadà net i pur podia exercir de sacerdot. Sovint era un càrrec que es transmetia a les famílies de generació en generació però també podia ser un càrrec públic de durada limitada.

✓ Una de les festes més conegudes que els grecs oferien als seus déus eren les Olímpiques, cada quatre anys se celebraven a Olímpia en honor a Zeus i són l'origen de les competicions esportives més famoses del món antic i de l'actualitat.

✓ El teatre, pel seu caràcter cívic i religiós, per la seva finalitat popular i la vinculació amb els mites més tradicionals, ocupa un lloc central en la vida social de la polis.

1. La paraula *política* prové del mot grec *polis*. Quina relació pots establir entre aquests dos mots?
2. *Acròpolis* i *Necròpolis* són compostos de la mateixa paraula. Investiga tant l'origen com el significat d'aquests dos mots.

3. *Democràcia* és un mot compost. *Kratos* en grec volia dir *força* o *sobirania*. Què creus que pot voler dir *demos*?

- ✓ Aristòtil, filòsof grec que coneixeràs al crèdit *La Grècia del Lògos*, definí l'home com a *zoon politikón*, literalment animal cívic, aquestes paraules ens han de fer reflexionar sobre la importància de la vida ciutadana a les polis gregues.

L'escultor grec Fídies fou el supervisor d'un ambiciós projecte constructiu a l'Acròpolis d'Atenes durant la segona meitat del segle V aC, escolta els seus pensaments mentre l'acompanyes de camí a la feina...

Atenes – Any 450 aC

“El perfil de la nova Acròpolis s'està fent més i més familiar cada jornada als atenencs. Ara deu fer una quinzena d'anys que vaig començar a sentir a parlar del gran programa d'embelliment de la *polis* que Pèricles proposava. En aquell moment poc em podia imaginar la magnitud de l'empresa i, encara menys, el meu paper en ella.

M'enorgulleix veure retallada la silueta del Partenó a l'horitzó. Quants esforços. Les seves formes, harmònicament equilibrades, amb les correccions precises que el fan perfecte a l'ull humà dignifiquen els ciutadans d'Atenes, honoren a tots els grecs. I als déus. Secretament imagino el Partenó com un valuós cofre que guarda un tresor preciós. Una obra monumental, l'ofrena definitiva, una estàtua criselefantina de la nostra deessa. Atena corona, ben protegida pel Partenó, el cim de l'Acròpolis.

M'agrada reseguir el camí que condueix a l'Acròpolis, endinsar-me en aquesta ciutadella emmurallada, que és alhora per a molts un lloc sagrat, i redescobrir cada un dels detalls que basteix amb perfecte equilibri el seu magnífic conjunt. Quan travesso els Propileus, aquesta monumental entrada, desitjo fermament de poder veure-la acabada. Sobri però monumental, el caràcter dels grecs és imprès en les seves columnes.

M'atreu també el misteriós Erècton. Un altre temple dedicat a la nostra deessa i a d'altres déus i herois de la nostra polis. L'arquitecte trobà una magnífica solució per a salvar les irregularitats del terreny d'aquesta zona de l'Acròpolis, la construcció a diferents nivells. Un recurs que denota mestria i del qual en prenc nota.

El meu esperit es tranquil·litza observant aquestes construccions. Les meves inquietuds troben apaivagament en aquestes formes. Harmonia, equilibri, proporció. La definició del meu poble.

A mesura que m'acosto a la meva destinació, mans amigues i somriures amistosos em reben i acompanyen les meves passes. M'enorgulleix la meva feina. M'enorgullirà poder gravar el meu nom, Fídies, al peu del tresor que guardarà el Partenó. M'asserena pensar que la glòria de Grècia perviurà en les perfectes formes que els grecs hem sabut donar a tan nobles materials...”

- ✓ Per a completar el passeig per l'Acròpolis pots visitar la següent pàgina d'Internet (en anglès o grec modern):

<http://www.culture.gr/2/21/211/21101a/e211aa01.html>

1. TREBALL EN GRUP

Agrupeu-vos per tal de realitzar un mural seguint una de les opcions següents:

▪ Opció A

Investigueu quins eren els elements arquitectònics més comuns en una polis atenenca i dibuixeu una vista aèrea d'una ciutat grega imaginària.

Repasseu el que hem treballat en aquesta unitat i no us oblideu de tenir-hi en compte tots els aspectes de la vida ciutadana:

- La religió
- La política
- El comerç
- L'oci
- L'esport

Tingueu en compte quina mena de ciutat voleu dibuixar (amb més o menys extensió i habitants), perquè d'això també en dependrà el nombre el tipus d'edificis que caldrà incloure-hi.

▪ Opció B

Hem vist com cada ciutat està consagrada a un déu o deessa i com la construcció de temples per a honorar-los era fonamental.

Feu una recerca gràfica d'imatges de les restes dels temples més importants de l'antiga Grècia que han arribat fins als nostres dies.

Trieu quatre o cinc temples per a incloure'ls en el mural. Acompanyeu les imatges de la següent informació:

- Nom i localització
- Breu descripció i període al que pertany (arcaic, clàssic o hel·lenístic)
- Justificació de per què l'heu triat per incloure'l al mural

▪ Opció C

Aquesta opció és també una aproximació als temples però des d'una vessant més tècnica.

Busqueu informació sobre els tipus de temples que es construïen a la Grècia antiga.

El mural ha d'incloure:

- Esquemes dels diferents tipus de plantes
- Parts més importants d'un temple
- Informació sobre els tres ordres arquitectònics
- Imatges dels diferents tipus de columnes

Equilibreu bé la informació textual i la informació gràfica.

▪ Opció D

Per acabar les propostes sobre temples, un monogràfic: el Partenó.

El Partenó és l'exemple més gran d'arquitectura dòrica a Grècia. Busqueu informació sobre:

- La seva estructura
- La seva decoració escultòrica
- El moment en què fou construït
- L'estat actual de les restes
- L'aspecte originari
- La significació...

Caldrà que feu un esforç per a triar la informació més significativa i rellevant per al vostre mural.

▪ Opció E

Per acabar, una opció sobre escultura.

Es tracta de recollir informació textual i gràfica sobre l'escultura dels períodes arcaic i clàssic.

El mural ha de recollir imatges significatives en les que heu de fer constar:

- Informació sobre l'obra (datació, lloc, autor...)
- Justificació de la tria
- Característiques del període en què s'inscriu

Probablement obtindreu més bons resultats triant poques obres i treballant-les més a fons.

UNITAT 3: Qui és qui a l'Olimp

3.1. El Cel, el Mar i l'Hades

Ja us vaig explicar com, després de la terrible batalla contra Cronos, es va establir un ordre immutable amb un repartiment just i estable –bé, gairebé sempre–, entre Zeus, Hades i Posidó.

Ha arribat el moment de presentar-vos els meus iguals, els déus i les deesses que regeixen les vostres vides. Al cim de la inaccessible muntanya de l'Olimp, al nord-est de la Península hel·lènica, prop de tres mil metres per sobre de les terres que vosaltres habiteu, i envoltats d'espessos núvols i boires que ens garanteixen la privacitat que mereixem, hi ha la residència dels principals déus i deesses.

Vivim acomodats amb luxes que vosaltres no podeu ni imaginar, en palaus bastits amb les riqueses més cobejades. Les nostres arts ens entretenen, l'insuperable ambrosia i el nèctar ens alimenten... només de tant en tant, desviem la mirada dels nostres assumptes per, des de la nostra talaia excepcional, entretenir-nos amb els vostres insignificants afers –de tant en tant us ajudem a muntar-ne alguna de grossa, penso per exemple en la Guerra de Troia, però aquesta història me la reservo per a una altra ocasió–.

Des del seu tron majestuós Zeus domina mortals i immortals, sense allunyar mai massa del seu costat l'arma implacable que li fou concedida, el llamp, a punt per a advertir o castigar qualsevol.

La seva esposa Hera, la seva filla Atena, Apol·lo i Àrtemis, Mart, Afrodita, Hefaiostos, Dionís... o jo mateix, som algunes de les divinitats que podríeu trobar-hi si mai se us concedís el rar i preuat privilegi de visitar-nos.

Un altre dels regnes sota el nostre control són les aigües. Posidó, germà de Zeus, fou l'encarregat de vetllar sobre l'antic domini d'Oceà, una divinitat d'una generació anterior a la nostra.

Aquest regne està habitat també per les criatures més meravelloses que pogueu imaginar. Les portes dels palaus de corall de Posidó estan obertes a totes elles, d'entre les quals destaquen les nereides, dones amb cos de peix de cintura en avall, i els tritons, semidéus submarins emparentats amb Tritó, fill del mateix Posidó i d'Amfítrite. Són cèlebres les passejades de Posidó i el seu seguici per sota de les aigües, damunt d'uns carruatges del tot impressionants.

Els oceans, però, també amaguen grans perills i és una de les tasques del senyor d'aquest regne el controlar-les. Penso per exemple en les sirenes. A un dels vostres herois li va anar d'un pèl en trobar-se-les; o en Escil·la i Caribdis, dues monstruositats terribles que aquest heroi també hagué d'esquivar... De nou, però, em reservo aquesta història per a un altre moment.

Em falta només parlar-vos del regne d'Hades. Vull ser sincer amb vosaltres, intento que els meus afers es mantinguin ben lluny d'aquest indret. No és massa recomanable d'acostar-s'hi, recordeu-ho.

Al regne subterrani hi van a parar tots els qui moren. A través de diverses coves, avencs i rius els espectres dels difunts van a parar a l'Ereb, lloc on esperen que el barquer Caron els passi a l'altra banda del riu Aqueront. El Ca Cerber, un ferotge gos de tres caps, vigila aquesta entrada, de manera que ningú no pugui escapar-se del regne dels morts.

Eac, Radamantis i Minos són tres seriosos jutges que decideixen el destí de les ànimes valorant les gestes de cada individu al llarg de la seva vida: si l'ànima és condemnada haurà de dirigir-se als inferns, un lloc de molt mal estar on s'hi apliquen càstigs implacables i exemplars; si l'ànima és absoluta tindrà davant seu una plàcida eternitat als Camps Elisis.

Voldria estalviar-me de parlar-vos del Tàrtar, però tampoc vull arriscar-me a encendre les ires d'Hades. El Tàrtar és el lloc del món dels morts reservat a les divinitats. Quan Zeus –lloat sigui– decideix tancar-hi algú és perquè n'ha fet una de ben grossa.

A Hades li va costar de trobar algú que volgués casar-s'hi. No crec que us estranyi. Ho va solucionar, finalment, amb un raptè: Persèfone, filla de Demèter fou portada als inferns. Les protestes de la seva mare aconseguiren que Zeus decretés una solució: Persèfone només passaria la meitat de l'any sota terra, l'altra meitat podria sortir del regne d'Hades i visitar la seva mare. Aquesta deessa es preocupa dels conreus i la fertilitat... us atreviu a endevinar quina meitat de l'any és la que passa als inferns?

Us he presentat molta gent molt ràpidament. Espero no haver-vos empatxat. Ara us deixo perquè pogueu repassar aquesta informació i acabar de descobrir-nos.

3.2. Déus i deesses

Aquí teniu una breu presentació dels déus i les deesses de l'antiga Grècia que us ha de servir de punt de partida per a les activitats d'aquesta unitat:

- ✓ **Zeus:** Pare de tots els homes i tots els déus, la divinitat més poderosa de l'Olimp. Senyor del cel i les tempestats. El llamp és la seva poderosa arma.
- ✓ **Hera:** Esposa de Zeus i, per tant, reina dels déus olímpics. Deessa dels matrimonis, les dones casades i les mares. La caracteritzen la seva justificada gelosia (s'ha perdut el compte del nombre d'amants conegudes de Zeus!) i les venjances que trama.

- ✓ **Posidó:** Senyor de les aigües, les tempestes marines i els terratrèmols. Protector dels pescadors. El trident és la seva arma.
- ✓ **Hades:** Senyor del regne dels morts. Fill de Cronos i Rea i germà de Zeus i Posidó. L'ingrat reialme que hagué de governar afectà el seu caràcter i la seva aparença.
- ✓ **Atena:** Nascuda del cap de Zeus, esdevingué la deessa de la guerra, d'una guerra prudent i serena però, fonamentada en l'estratègia i la intel·ligència, que, juntament amb l'ègida, són les seves armes més poderoses. Deessa dels oficis, especialment del camp del tèxtil.
- ✓ **Apol·lo:** Polifacètic déu de la segona generació: déu de pastors i ramats, de l'esport, de la música, de la poesia, de les arts curatives... sovint l'acompanya el seu instrument predilecte, la lira. És presumit i vanitós.
- ✓ **Àrtemis:** Germana bessona d'Apol·lo, deessa de la caça, protectora dels caçadors i senyora de la natura salvatge. L'arc i les sagetes són les armes que solen acompanyar-la.
- ✓ **Afrodita:** Deessa de l'amor nascuda de l'escuma de les aigües. Molts la consideren la més bella de tot l'Olimp, és altiva i presumida i, com a lliçó, Zeus la va fer casar amb el déu més lleig de tots, Hefest.
- ✓ **Hefest:** Lleig, brut i coix... déu del foc, dels ferrers i de les fargues. Senyor dels metalls i els volcans. La seva habilitat inventiva no té igual en tot l'Olimp, res no li resulta impossible.
- ✓ **Hermes:** Déu de l'agilitat, de la velocitat, de l'eloqüència, del comerç, dels lladres... amb les seves sandàlies alades i el caduceu, bastó amb dues serps entrelaçades, fa de missatger i servidor de la resta de déus i deesses olímpics.
- ✓ **Dionís:** Déu del vi, de l'èxtasi, la possessió... i, sobretot, les festes i la gresca. De tarannà alegre i obert, és benvingut i esperat a totes les festes i celebracions.
- ✓ **Ares:** De caràcter ferotge i temerari, és el déu dels aspectes més foscos i desagradables de la guerra i la batalla. Sempre va ben armat i amb un posat dur i implacable.
- ✓ **Demèter:** deessa de la terra conreada i de l'agricultura. Mare de Persèfone, que fou raptada per Hades i convertida contra la seva voluntat en reina dels inferns. Gràcies a la mediació de Demèter, cada primavera Persèfone escapa del món subterrani i puja a la terra amb els primers brots de la collita. En el moment de la sembra, quan les llavors són soterrades, la deessa ha de tornar als inferns.

- Activitat individual

Ara que ja tens una bona informació de base sobre els déus de l'Olimp cal fer un treball d'aprofundiment. Rellegeix tota la informació que has anat trobant sobre els déus i les deesses en aquesta unitat i en les anteriors, i escull un déu per fer-ne un treball monogràfic.

Aquest treball consisteix en una exposició oral a la resta del grup. T'has de presentar als teus companys, utilitzant la primera persona i personificant el déu o la deessa escollits, explicant...

- com ets
- qui són els teus pares
- com vas néixer
- quins són els teus dominis
- quines anècdotes o vivències has tingut
- quines són les teves armes
- en quins llocs o en quines festes ets més venerat...

has d'exposar tota aquesta informació sense dir el teu nom. Si has fet bé la feina, al final de l'exposició els teus companys i companyes haurien de poder dir el nom del déu o deessa que estàs personificant.

Al professor o professora només hauràs de lliurar-li una fitxa amb el resum d'aquesta informació i una representació visual del déu o deessa (pots fer-ne tu mateix el dibuix, o cercar una il·lustració o fotografia d'una escultura o un relleu).

- Activitat en grup

En grups de tres o quatre persones, poseu en comú tota la informació recollida i elaboreu l'arbre genealògic dels déus i deesses de l'Olimp.

Pareu atenció a les complicades relacions que s'estableixen entre aquests déus i escolliu una presentació gràfica clara.

✓ Et poden ser molt útils els diccionaris de mitologia que ja has usat en unitats anteriors. Recorda visitar l'apartat de BIBLIOGRAFIA.

✓ Pel que fa a webs, poden ser un bon punt de partida tant d'informació escrita com d'imatges:

<http://www.apocatastasis.com/mitologia-griega.htm> (en castellà)

<http://www.pantheon.org/mythica> (en anglès)

✓ Recorda que els romans feren seva bona part de la cultura grega. Fàcilment pots trobar-te, alhora de fer el treball, que en la bibliografia es barregin els noms dels déus i deesses grecs amb els equivalents que els van donar els romans. Aquí tens una taula que et pot evitar confusions.

NOM GREC	NOM ROMÀ
Zeus	Júpiter
Hera	Juno
Posidó	Neptú
Hades	Plutó
Atena	Minerva
Apol·lo	Apol·lo
Àrtemis	Diana
Afrodita	Venus
Hefest	Vulcà
Hermes	Mercuri
Dionís	Bacus
Ares	Mart
Demèter	Ceres
Persèfone	Prosèrpina

3.3. Els embolics dels déus

Moltes són les aventures que els déus i les deesses de l'Olimp protagonitzaren al llarg dels segles. Si t'interessa conèixer-les a la bibliografia trobaràs referències interessants. Una bona manera de començar seria la lectura del llibre *De la raça dels déus, de la raça dels homes*, de Tomeu Terrades. Aquest autor ha adaptat per a nois i noies de la teva edat les històries i aventures que els poetes de la Grècia antiga recolliren en els seus versos. Llegeix aquest fragment del llibre de Tomeu Terrades... i anima't a llegir-lo sencer!

“Zeus, amb el rostre encès de ràbia, va fer un crit:

-Que vingui Iris, la descendent d'Oceà!

I quan la va tenir davant, li va donar l'ordre que tots ja esperaven:

-Tu, que amb el teu vel de set colors marques la unió entre el cel i la terra, agafa una gerra, baixa als Inferns i porta-la plena d'aigua del riu Estix: vull que sigui testimoni del meu jurament.

Zeus sabia molt bé a què es comprometia, amb aquesta decisió: volia dir que si jurava per les aigües del riu del Regne dels Morts i després trencava el seu jurament, ell –o qualsevol déu que fes el mateix– seria castigat durant deu anys a no participar de la vida de l'Olimp. I per això mateix sabia que si jurava d'aquesta manera se sentiria més obligat a mantenir la seva promesa.

Iris, amb les seves ales, va volar als Inferns, va omplir d'aigua la gerra i va tornar a presència del més gran dels déus.

- I ara, aigües de l'Estix –va dir Zeus–, jo us poso per testimonis que no desfermaré mai més Prometeu de la roca on el tinc lligat.

Així va començar el càstig terrible de Prometeu, l'amic dels homes.

Perquè havia estat per amor als homes, que Prometeu havia desvetllat les ires de Zeus, el seu cosí.

Prometeu era fill de Jàpet, un Tità germà de Cronos, el pare de Zeus. No és que Prometeu tingués enemistat amb els déus, però li agradava més afavorir els homes. I per això va enganyar Zeus dues vegades.

Un primer cop va ser a Mecomè, on s'acabava de fer el sacrifici solemne d'un bou als habitants de l'Olimp i al mateix Zeus, el més gran de tots.

Un cop sacrificat, Prometeu va treure la pell de l'animal, el va esquarterar i va fer dos munts amb les restes de la bèstia. Un el va tapar amb el greix més blanc i fi del bou; l'altre el va recobrir amb un tros de la pell bruta del ventre. I els va oferir a Zeus:

-Tu, pare dels déus, agafa la part de l'animal que més t'agradi. El que no vulguis serà pels homes.

Zeus no va dubtar ni un moment i va escollir el munt cobert de greix.

-Gràcies, Zeus. Els homes t'ho agrairan –li va dir Prometeu.

Zeus va retirar el greix que tapava el seu munt i es va trobar que tot el que havia escollit no era altra cosa que els ossos pelats del bou sacrificat. La resta, la carn i les entranyes, eren al munt recobert amb la pell del ventre i ara pertanyien al homes, tal com Prometeu desitjava.

Per això, i a partir d'aquell moment, la carn dels sacrificis als déus es repartia entre la gent del poble, que d'aquesta manera podia participar de la menja que, en un principi, els déus s'havien reservat.

El senyor del llamp es va sentir ple d'irritació per l'engany que havia sofert. I la seva voluntat i el seu cor es van omplir de ràbia cap a Prometeu i cap als homes, que així es veien afavorits davant d'ell.

- Els homes tenen ara la carn del bou que em pertanyia a mi –va bramar Zeus– però no els servirà de gran cosa. A partir d'ara, la raça dels homes no tindrà foc per coure aquesta carn ni la carn de cap altre animal que puguin aconseguir. No tindran foc per escalfar-se a l'hivern, ni per encendre els forns on couen plats i olles i àmfores de terrissa. Ni tindran foc per fer tornar tou el ferro i donar-li forma. Ni tindran claror a la nit i només hi podran veure amb la llum de les estrelles i la lluna, perquè jo, a partir d'ara, els retiro el foc que era el nostre regal.

I la humanitat, castigada per Zeus, va tornar a temps de fosca i de misèria. I vivien com si fossin animals salvatges, que només veuen el foc, al cel, quan arriba la tempesta; i que contempen esporuguits el foc de la terra, quan el llamp toca un arbre i l'encén, i amb l'arbre tots els altres que té a la vora; o quan el foc surt del ventre de les muntanyes i escampa els seus rius encesos rost avall i marca un camí que no deixa créixer l'herba pertot on passa. Però els animals, com ara els homes, no poden fer res per tenir aquest foc i conservar-lo.

Prometeu mirava la humanitat i es planyia de la seva desgràcia.

- Els déus són injustos –es deia–, i els homes no han de pagar la ràbia de Zeus. Ni en tenen cap culpa si jo els vaig afavorir amb la meva astúcia. Ja és hora que els homes tornin a tenir el foc.

Prometeu va anar a buscar el foc dels déus allà on sabia que el podia trobar. Segons uns, va pujar fins a la roda del Sol i va robar llavors de foc; perquè Zeus no se n'adonés les va amagar dins una canya. Uns altres diuen que Prometeu va haver d'anar fins a les entranyes de la terra, allà on Hefest, el déu coix del foc i de la forja, té els seus tallers. Allà, a les grutes amagades que comuniquen amb l'exterior a través dels cims d'algunes muntanyes –els volcans–, Prometeu va agafar el foc i el va portar als homes, aquest cop de manera definitiva.

I els homes, amb el foc, van tornar a tenir calor, llum i energia, i van començar altre cop el camí del progrés i es van allunyar de la manera de fer de les bèsties. Però Zeus aquesta vegada en va tenir prou i massa. Va oblidar el seu parentiu amb Prometeu –si és que mai l'havia tingut en compte– i va decidir castigar-lo. I castigar-lo d'una manera ferotge: el va portar allà on el món s'acaba, a les muntanyes del Caucas, i el va lligar amb una cadena fortíssima a una roca.

Va ser llavors que Zeus, solemnement, va prometre per les aigües de l'Estix que no el desfermaria mai...”

Tomeu Terrades, *De la raça dels déus, de la raça dels homes*.

- ✓ La història de Prometeu no acaba pas així... encara ha de descobrir el càstig exemplar que Zeus li ha reservat per a tota l'eternitat...
- ✓ Finalment Prometeu és alliberat... per un dels fills del mateix Zeus! Com reacciona el Déu del Llamp davant d'aquest rescat? Trenca la promesa que va fer per les aigües de l'Estix?

Anima't a continuar la lectura!

UNITAT 4: Els grans herois

4. 1. Odisseu: les gestes d'un mortal proper als déus

M'adono que fins ara us he parlat molt i molt de nosaltres, els immortals i poderosos déus de l'Olimp. No és pas que pensi que no ho he fet bé, mereixem que llibres sencers parlin de nosaltres... però, ja que estem arribant al final de la nostra conversa, potser hauria de parlar-vos d'alguns homes amb qui els déus hem tingut contactes especials: grans i poderosos herois –sempre parlant, és clar, en paràmetres mortals– que han excel·lit en alguna tasca i han demostrat virtuts properes a les nostres.

N'hi ha hagut uns quants, d'herois i heroïnes –recordeu que per a nosaltres el temps és insignificant i testimoniem incomptables vides mortals–, però, personalment, si n'hagués de triar un, em quedaria amb Odisseu, senyor de l'illa d'Ítaca. Intel·ligent, astut, fort i hàbil guerrer... i un xic curiós. Van ser moltes les proves que va haver de superar, però la seva ferma voluntat l'ajudà a sortir-se'n victoriós.

Van començar a embolicar-se les coses per a Odisseu en esclatar la guerra de Troia. Odisseu era un dels senyors que s'uní a l'estol grec capitanejat per Agamèmnon per tal d'anar a Troia a rescatar Helena, esposa de Menelau –germà d'Agamèmnon–, que havia estat raptada per Paris, fill de Príam, rei de Troia... quin embolic! Després gosareu dir que els déus som complicats!

De fet, jo el que penso és que amb l'excusa de rescatar Helena –una dona bellíssima, cal dir-ho– els grecs volien conquerir Troia i demostrar la seva força en unes estratègiques terres a les portes del continent d'Àsia. I Odisseu respongué a la crida per anar a la guerra.

Quan finalment les veles de les naus gregues van ser inflades pels vents, van començar els reptes per al nostre heroi. Iniciar el viatge no fou fàcil, si no em creieu pregunteu a Clitemnestra –esposa d'Agamèmnon– per la seva filla Ifigènia... però no em vull desviar del tema. Centrem-nos en Odisseu.

L'expedició grega era poderosa. A Agamèmnon, a més d'Odisseu, l'acompanyaven entre d'altres Aquil·les, semi-déu fill de Tetis i Peleu; Àiax, rei de Salamina; Nèstor, rei de Pilos, i Pàtrocle, bon amic d'Aquil·les. I a Troia hi van trobar guerrers igualment valerosos i hàbils: Príam el rei era massa vell per a participar en els combats; Hèctor, el seu fill gran, fou qui realment dirigí la defensa de la ciutat; pel que fa a Paris, qui, de fet, havia iniciat tot el conflicte... bé, diguem-ne que s'estimava més de quedar-se en una segona línia de les batalles, disparant des de lluny amb el seu arc; un altre dels herois troians fou Enees, semi-déu fill d'Afrodita que, per tant, gaudia de la seva protecció i ajut.

No puc estar-me de comentar-vos com anaven les coses a l'Olimp en veure com s'iniciava aquest conflicte entre els mortals. Barrejant-se rancúnies antigues i tenint en compte relacions complexes, els déus i les deesses prengueren part a favor d'un o altre bàndol. Voldria aclarir que jo, de la mateixa manera que el gran Zeus, em vaig mantenir al marge, neutral, limitant-me a transmetre missatges i a realitzar encàrrecs, Atena, Hera i Posidó foren els aliats més forts dels grecs, Afrodita, Apol·lo, Ares i Àrtemis donaren el seu suport als troians.

Odisseu, com tots els seus companys, viatjà confiant en el poder de l'exèrcit grec i creia, per tant, que la guerra es resoldria ràpidament i que podria tornar a Ítaca ben aviat amb l'orgull d'haver lluitat pel seu poble. Res més lluny del que en realitat s'esdevingué. Ja en els primers combats es va fer evident que ambdós bàndols estaven molt igualats... els dies passaren mentre els atacs se succeïen, setmana rera setmana, mes rere mes, any rere any... semblava que grecs i troians havien entrat en un cercle que mai acabaria, com si les seves vides sempre s'haguessin dedicat a aquell combat inacabable.

Deu anys duraren els combats. I moltes aventures succeïren a Odisseu i a la resta d'herois que hi combateren. Fou enviat a cercar provisions, fet que li comportà seriosos problemes amb un dels seus companys, Palamedes, que l'acusà de manca de coratge; hagué de fer de mitjancer perquè Filoctetes tornés a lluitar amb les armes del mític Hèracles al costat dels grecs... però sobretot, fou el seu paper en el desenllaç de la guerra allò que cal destacar.

Aquil·les, Hèctor, Àiax... són els noms d'algunes de les incomputables ànimes que amb el pas dels anys viatjaren al regne d'Hades a causa d'aquella inacabable guerra. Calia un pla per acabar el conflicte i fou l'enginy d'Odisseu qui el disposà.

Un matí els troians es van llevar i els seus espies els portaren unes noves ben sorprenents: el campament grec havia estat desmuntat i els grecs havien fugit. Només havien deixat, a l'entrada de les muralles de la ciutat, un enorme cavall de fusta amb una inscripció que explicava que es tractava d'una ofrena als déus per tal de retornar sans i estalvis a casa.

Troia sencera quedà sacsejada per la notícia. S'havien rendit realment els grecs? Havien guanyat finalment aquella guerra a la que quasi ja s'havien resignat? Calia entrar a la ciutat l'ofrena als déus per evitar que aquests s'enfadessin?

Decidiren entrar el regal, malgrat les severes oposicions d'alguns sacerdots, com Laocoont... aquest fou l'error que provocà la destrucció de Troia. Un cop el cavall fou dins la ciutat s'iniciaren les festes per celebrar la victòria i, a mitjanit, quan els homes de Troia feia hores que bevien a la salut de Dionís, de l'interior del cavall en sortiren els millors guerrers grecs, als qui aviat s'uní la resta de l'exèrcit grec, que tenia instruccions de tornar a Troia en caure la nit.

La victòria grega fou total i Odisseu, que havia planejat l'estratègia –amb petites empenyetes d'Atena, una deessa que sempre tingué una debilitat per aquest heroi...– fou consagrat com el millor guerrer dels grecs.

L'heroi mereixia, després de deu anys de guerra, retornar a la seva illa d'Ítaca i retrobar dona i fill... però no fou així. Arribà a Ítaca, sí. Però tot sol i després d'uns altres llargs deu anys. Aquesta fou la maledicció de Posidó.

Què va fer Odisseu per despertar les ires del senyor de les aigües? Burlà i deixà cec Polifem, un ciclop fill del déu marí. Odisseu pagà cara la seva curiositat... i només el seu enginy l'ajudà a sortir-se dels incomputables perills que hagué d'afrontar al llarg d'aquests perillous deu anys de retorn: Circe, Calipso, les Vaques del Sol, els monstres Escil·la i Caribdis, les sirenes, els pretendents que havien fet seva Ítaca... una història ben llarga i apassionant que deixaré que descobriu d'una altra manera.

Us he de deixar. Sento la divina i atronadora veu de Zeus que em crida des de l'Olimp... espero que ara que ens coneixeu una mica tingueu més ganes de descobrir totes les nostres històries... hi ha sorpreses que ni us imagineu! Corro, més ben dit, volo! No voldria despertar la ira de Zeus!

4.2. La literatura grega

4.2.1. La poesia

Com ja hem vist, la Grècia antiga és molt rica en mites i relats protagonitzats pels seus déus i herois. Cal tenir en compte que aquestes històries, en el moment que s'anaren formant, eren de transmissió oral, per tant, hem d'entendre tot aquest conjunt de relats d'una manera ben diferent a com entenem la literatura en l'actualitat.

Per a nosaltres, un relat surt de la imaginació d'un autor o autora i es difon mitjançant l'edició d'un llibre. En la tradició oral que trobem a l'antiga Grècia els relats es formen a poc a poc, no surten només d'una persona sinó que amb cada transmissió es van elaborant, completant i modificant. Els encarregats de difondre'ls –en banquets celebrats en palaus de ciutadans importants o en places de la polis, per a un públic més ampli– eren els aedes. Els aedes eren cantors i artesans de la paraula que repetien i improvisaven a partir dels relats que els havien arribat per tradició.

Tanmateix, aquestes històries ens han arribat a nosaltres... com s'ho han fet per sobreviure mil·lenis sense ser oblidades? En algun moment potser un aede mateix va decidir de posar per escrit allò que recitava per tal de fixar el contingut dels mites i relats, per treballar la mètrica, perfeccionar els recursos poètics... aquest pas fou fonamental perquè aquestes obres hagin perdurat i per a la creació de la tradició literària escrita tal i com la coneixem en l'actualitat.

Dues obres són claus en el corpus d'obres poètiques que ha arribat fins a nosaltres, la *Ilíada* i l'*Odíssea*, ambdues atribuïdes al mateix poeta, Homer, que visqué suposadament al segle VIII aC.

Ben poques coses en sabem d'aquest poeta i molts estudiosos dubten que fos realment autor d'aquests dos llargs poemes i, fins i tot, alguns dubten de la seva existència, considerant-lo una invenció d'aedes posteriors.

Aquestes dues obres pertanyen a la poesia èpica. L'èpica és un tipus de poesia de versos llargs, narrativa, que ens explica gestes i aventures de grans herois. La dimensió de les obres és extraordinària pel concepte de poesia que tenim actualment –més de 15.000 versos la *Ilíada* i uns 12.000 l'*Odíssea*– i, de fet, probablement seria més adequat imaginar-nos aquestes obres com a novel·les escrites en vers.

La *Ilíada* narra els episodis del darrer any de la guerra de Troia i se centra sobretot en el personatge d'Aquil·les i en la seva còlera, acaba amb la mort d'Hèctor. El nom de la *Ilíada* prové d'Ilió, nom de la ciutat troiana del regne de Príam assetjada pels grecs.

L'*Odissea* és el poema que narra el retorn d'Odisseu des de Troia fins a Ítaca, la seva illa. Un retorn que per culpa de l'incident amb el ciclop Polifem i la maledicció de Posidó resulta tan llarg i perillós com la mateixa guerra.

Ambdues són obres complexes i llargues. A la bibliografia en trobaràs les referències per tal de fullejar-les i fer-te una idea de les seves característiques, així mateix, trobaràs també les referències de novel·les que adapten els seus continguts per a lectors i lectores de la teva edat, per tal de fer-los més accessibles. Són molt bones adaptacions les de l'anglès Robert Graves i les del català Tomeu Terrades.

1. Identifica els següents fragments segons que consideris que pertanyen a continguts de la *Ilíada* o de l'*Odissea*. Justifica la teva resposta.

*“Els aixequen el pal d'oliver, que d'un cap era en punta,
i l'hi enfonsen dins l'ull; i jo per dalt, recalcant-m'hi,
el faig giravoltar, igual com quan un forada
amb la barrina una taula de nau, i els altres per sota
van donant l'impuls, amb una corretja que estiren
ara un cap ara l'altre; i la broca va fent via, allí sempre:
dintre el seu ull així teníem l'estaca inflamada,
fent-la girar; i la sang bullia entorn, per l'ardència;
i una vegada encesa la nina, aquell baf va cremar-li
en rodó les parpelles i així mateix les pestanyes,
i les arrels de l'ull petaven del foc que hi prenia.”*

HOMER

“Atena inspirà Ulisses un stratagema per entrar homes armats a Troia. Sota la direcció d'Ulisses, Epeu el foci, el millor fuster del campament, i temible covard, construí un enorme cavall buit, fet de fusta d'avet. Tenia una trapa al flanc esquerre, i al dret una inscripció amb lletra ben grossa: “Amb agraïment i amb l'esperança d'un retorn a llurs llars, sans i estalvis, després de nou anys d'absència, els grecs dediquen aquesta ofrena a Atena”. Ulisses entraria al cavall mitjançant una escala de corda, seguit de Menelau, Diomedes, Neoptòlem, i divuit voluntaris més.”

ROBERT GRAVES

“Havent-se-li posat dreta al costat, Atena, la d’ulls d’òliba, li va dir: “Laercíada, descendent de Zeus, molt enginyós Odisseu, ¿fugireu d’aquesta manera cap a casa, vers l’estimada terra pàtria, saltant a les naus ben guarnides de bancs per als remers, i deixareu com a trofeu per a Príam i per als troians l’argiva Hèlena, per la qual molts aqueus han mort a Troia, lluny de l’estimada terra pàtria? Apa, doncs, vés ara cap a la tropa dels aqueus, i no et facis enrere, i amb les teves paraules amables atura home per home i no els deixis que treguin a la mar les naus corbades per tots dos costats.”

HOMER

“Polifem era un monstre vençut i humiliat. Ple de vergonya, de dolor i de tristesa. Es va girar en direcció al mar –un mar que no veuria mai més– i es va queixar al seu pare.

-Pare Posidó, tu que encercles la terra i que tens el poder damunt les aigües, escolta el meu crit! Fes que Odisseu no retorni mai més a casa seva, ell que ha estat la causa de la meva desgràcia. Però si el destí té decidit que hagi d’arribar a Ítaca algun dia, fes que hi arribi sol, en una nau estranya i sense cap dels seus companys. Si hi ha d’arribar, fes que el seu viatge de retorn sigui molt llarg, ple de perills i de desgràcies.”

TOMEU TERRADES

2. La informació que Hermes ens donava al text d’introducció tenia força llacunes i deixava obertes moltes preguntes.

- Per què va ser raptada Helena?
- Què li va passar a Ifigènia, filla d’Agamèmnon, abans que les naus gregues partissin cap a Troia?
- Per què Atena, Hera i Posidó s’aliaren als grecs durant el conflicte?
- Per què Afrodita, Apol·lo, Ares i Àrtemis donaren el seu suport als troians?
- Quins problemes tingué Odisseu amb Palamedes?
- Per què Filoctetes, posseïor de les armes d’Hèracles, abandonà els grecs?
- Per què s’oposà el sacerdot Laoocont a l’entrada a la ciutat del cavall de fusta?
- Quines aventures visqué Odisseu amb Circe?
- Qui era Calipso? Ajudà a Odisseu en el seu retorn?
- Què va passar als homes d’Odisseu amb les Vaques del Sol?
- Com escapà Odisseu de les terribles sirenes?

Repartiu-vos aquestes preguntes, investigueu a partir de la bibliografia i d’Internet i exposeu el relat que doni la resposta imaginant-vos que sou uns aedes de l’antiguitat.

4.2.2. El teatre

El teatre ha estat l'altra via a través de la qual ens han arribat les històries dels déus i els herois. El teatre era una activitat importantíssima per als ciutadans i ciutadanes de la Grècia antiga, com a espectacle, com a acte social, com a manifestació literària, com a art sublim.

La tragèdia clàssica és una peça teatral escrita en un estil culte, que presenta una acció protagonitzada per personatges importants (immortals, reis, herois i heroïnes) que s'encaminen cap a una desgràcia segura per culpa del destí que els encega. Els grecs s'identificaven amb el sofriment dels personatges, se sentien moralment afectats per la representació.

L'objectiu dels autors era commocionar l'espectador, purificar les seves emocions i animar-los a viure d'una manera més realista, allunyada de les passions destructives que els personatges de la tragèdia sofrien.

L'estil, que alterna diàlegs i monòlegs, és elevat i el llenguatge està tan treballat com el del gènere poètic.

La tragèdia aborda temes seriosos, amb gravetat, sense humor ni sàtira. La guerra, l'amor, la justícia, la venjança, l'odi, l'ambició... són els temes per excel·lència de la tragèdia clàssica.

Existeix també un segon gènere teatral, la comèdia. La comèdia no és mitogràfica, és a dir, no la protagonitzen els personatges de la mitologia, sinó que són personatges reals –polítics, o personatges tipus com el pagès, l'avar...– els que són duts damunt l'escena per a ésser blasmats. Amb imaginació, vitalitat, mots esmolats i plens de doble sentit la comèdia pretén divertir el públic... tot i que sovint se'n pot extreure un missatge moralitzador.

Els autors més importants del teatre clàssic grec són Eurípides, Sòfocles i Aristòfanes.

1. Investigueu! Dividiu la classe en grups per tal d'investigar i recollir la informació més rellevant sobre els següents autors i personatges de tragèdies que s'han barrejat en aquesta llista...

- Sòfocles
- Antígona
- Eurípides
- Èdip rei
- Ifigènia
- Aristòfanes
- Medea

- ✓ En cas de ser autors situeu-los cronològicament, expliqueu quin tipus d'obres escrivien, quines s'han conservat...
  - ✓ En cas de ser personatges de tragèdies expliqueu el problema amb què s'enfronten i quins autors i en quines obres els han tractat.
2. Després de posar en comú la informació recollida en l'exercici anterior proveu d'identificar, individualment, els següents fragments de tragèdies clàssiques. Justifiqueu les respostes:

FRAGMENT 1

IFIGÈNIA: Si jo tenia, pare, el bell parlar d'Orfeu,
Per fer seguir les roques, dutes pel meu cant,
I per commoure amb l'eloqüència qui volgués,
Hi acudiria; com a art tinc llàgrimes,
I vaig a usar-ne; car, d'això, sí que en sabré.
(S'abraça als genolls d'Agamèmnon)
El ram que per suplicar-te poso als teus genolls
És el meu cos, sí, el que ella *(assenyalant la seva mare)* va infantar per tu.
No em facis morir tan d'hora! Pels meus ulls la llum
és dolça: no m'obliguis a veure el que és colgat!

FRAGMENT 2

TIRÈSIAS: *(Fa gest de marxar)* Bé, doncs, jo me'n vaig. Noi, acompanya'm.
ÈDIP: Això, que t'acompanyi, perquè la teva presència em molesta i com més lluny te'n vagis, menys m'importunaràs.
TIRÈSIAS: Marxaré quan hagi dit el que he vingut a dir, perquè el teu posat no em fa cap por: no ets pas tu qui em perdrà. I això és el que et dic: aquest home que fa temps que busques amb les teves amenaces i edictes, l'assassí de Laios, és aquí: és, segons sembla, foraster, però ben aviat es farà evident la seva procedència tebana, però la seva sort no li produirà cap alegria perquè el convertirà de vident en cec i de ric en pobre i el farà vagar per terres estranyes tot guiant-se amb un bastó. Tothom sabrà que és germà i pare dels fills amb qui conviu, i fill i espòs de la dona que l'infantà, i alhora marit de l'esposa del seu pare i el seu assassí. Entra a palau i medita aquestes paraules i, si trobes que menteixo, pots proclamar que no sé res de profecies.

FRAGMENT 3

ANTÍGONA: *(Amb una suprema dignitat)* Tan sols tu gosaries acusar-me d'aquest crim, del qual no ignores que sóc ben innocent. La meva sang m'ordenava d'arrencar aquell cos de la profanació, però no pertorbaré la pau de Tebes, tan necessària. *(A Tirèsies)* Que les teves prediccions no s'acompleixin. *(Als consellers en general)* Calmeu el poble i que torni a les cases, que cadascú torni a casa. No sé si moro justament, però sento que moro amb alegria. Privada de la llum, en una lenta espera, recordaré fins l'últim moment la ciutat. Recordaré els carrers, la font, els camps, el riu, aquest cel. Que la maledicció s'acabi amb mi i que el poble, oblidant el que el divideix, pugui treballar. Que pugui treballar, i tant de bo que tu, rei, i tots vosaltres el vulgueu i el sapigueu servir.

FRAGMENT 4

JASON: Monstre! La dona més abominable, com mai cap altra, per als déus, per a mi, i per a tota la nissaga humana! Tu, que has gosat enfonsar l'espasa al coll dels infants, sí, tu, que els has portat al món, a mi, sense fills, m'has destrossat. I, encara que has fet aquestes accions, pots mirar el sol i la terra, tu, que t'has atrevit a cometre el crim més esfereïdor, Tant de bo et morissis, Ara m'adono, i aleshores ni ho sospitava, que de casa teva i del teu país bàrbar m'endua, cap a una llar grega, una terrible malefactora, traïdora al pare i a la terra que et va nodrir. El teu geni venjador, sí, això és el que els déus llançaren contra mi, perquè tu ja havies llevat la vida al teu germà a casa teva, quan vas embarcar-te a la nau Argo, de bella proa. Així vas iniciar les teves iniquitats. Et vas casar amb mi i em vas donar fills, i avui, per l'enveja vers un llit els has assassinat. No hi hauria cap dona grega que mai gosés fer això, tanmateix, abans que elles, jo em vaig estimar més a tu per a casar-m'hi, un matrimoni abominable i funest per a mi, lleona, no pas dona, més ferotge que la tirrena Escil-la. Però ni amb deu mil oprobis podria colpir-te, perquè ets barruda de mena. Veste'n fetillera malèfica i assassina dels teus fills. A mi, no em queda altra cosa que lamentar el meu destí, jo, que ni veuré cap goig del nou matrimoni ni en vida podré parlar amb els meus fills, que vaig engendrar i criar: els he perdut per sempre.

6.2. La Grècia del lògos (format Word)

ACTIVITATS INDIVIDUALS

▪ **Fitxes de filòsofs**

Partint el model que es presenta a la primera unitat (**Nom del filòsof, Cronologia, Localització, Idees principals, Rellevància i influència, Textos i enllaços a Internet**) has d'elaborar quatre fitxes de filòsofs.

Les tres primeres són fitxes individuals, dedicada cada una a un dels tres grans filòsofs de les arrels de la filosofia, **Sòcrates, Plató i Aristòtil**. Cal que la informació sigui rigorosa i completa.

La darrera fitxa és col·lectiva, cal que reculli les idees dels filòsofs del període conegut com hel·lenisme que es tracta a la darrera unitat del crèdit.

▪ **Glossari**

Fes un petit "Diccionari de filosofia", definint els conceptes claus que aniràs trobant al llarg d'aquest crèdit.

En el teu glossari no hi poden faltar termes com: filosofia, mite, raó, sofista, retòrica, maièutica, virtut, dialèctica, lògica, ètica, metafísica, mimesi, catarsi, plaer, dubte, destí...

▪ **Resposta a les preguntes filosòfiques**

Després de treballar tots els apartats de cadascuna de les unitats, adreça't a les *preguntes filosòfiques*. Escribeu un guió de tot allò que se t'acudeixi per tal de contestar les diferents qüestions que se't proposen, després, prepara aquestes idees per exposar-les a la resta de la classe.

A partir de les respostes de cada un dels alumnes s'iniciarà un breu debat a l'aula.

ACTIVITATS EN GRUP

▪ **Mite i Lògos**

Trieu alguna qüestió que pugui preocupar a la filosofia. Escribeu dues respostes per a aquest problema: la primera en forma de mite, la segona de manera racional.

- **Mapa filosòfic**

Elaboreu en format gran, per tal de penjar-lo als suros de l'aula, un mapa de la zona on es va originar la filosofia. Localitzeu les ciutats en les que van néixer i treballar els principals filòsofs que s'estudien en aquest crèdit i situeu els noms adequadament, especificant també les dates de naixement i mort d'aquests pensadors.

- ***El mite de la caverna en còmic***

El mite de la caverna de Plató és una història molt gràfica, adequada per a traslladar-se a d'altres mitjans audiovisuals o discursos narratius de què disposem en l'actualitat. Convertiu aquesta història en un còmic, dissenyeu personatges i escenaris, redacteu i adequeu diàlegs, repartiu l'argument en vinyetes...

1. ELS ORÍGENS DE LA FILOSOFIA

1.1. Moments importants, preguntes importants

Sis mesos poden arribar a fer-se molt llargs. Maleït accident. Maleïda cama. Hi ha tantes coses que he de fer, i aquest maleït guix no em deixa ni sortir de casa. Qui els va manar als meus pares de comprar-se un cinquè pis sense ascensor? Ahir li ho vaig dir a la mare i ella em va contestar amb una veu freda i serena: "*Qui ens va manar de comprar-te una moto?*" Aquella veu em va impressionar molt més que els crits que normalment m'engega.

Això encara m'empipa més que les crosses, la reclusió obligatòria o el dolor a tot el cos. Em costa moltíssim d'aguantar-los la mirada, al pare o a la mare, quan em disparen comentaris recriminatoris. Vaig insistir moltíssim perquè me la compressin. Em va costar moltíssim de convèncer-los. Vaig jurar prudència, seny, coneixement, responsabilitat... i dues setmanes després d'estrenar-la –només dues setmanes!– aquell maleït transportista estressat se'm tira a sobre.

M'he fet el valent. Davant dels pares he hagut de mantenir la façana de seguretat i treure importància a l'accident. Si no, ja m'ho podia pintar a l'oli això de tornar a pujar a una moto. Davant dels amics de *l'insti* també, però per motius diferents. Però a mi mateix no em puc enganyar. Vaig passar por. Molta por. Recordo tot de gent envoltant-me i fent-me carotes mentre jo, damunt de l'asfalt, tremolava. No em responien ni braços ni cames, no podia entendre ningú, no podia ni tan sols demanar-los ajuda o cridar. Només recordo una angoixant

sensació d'escalfor humida a diverses parts del cos, i el convenciment que era la meua sang la que me la produïa.

Els metges, a l'hospital, i després d'un horrible viatge en ambulància, em van anar tranquil·litzant. Sort que els pares van trigar un parell d'hores en arribar. Si ho haguessin fet al moment en què entrava a urgències... només puc imaginar-me la fila que devia fer. D'anunci d'aquests de la *Dirección General de Tráfico*. Vaig veure la mort de prop. Als meus setze anys, estirat a la camilla, amb les orelles xiulant i sentint-me el cos partir-se, vaig pensar *que em moria*.

Me n'he sortit. Tot plegat, massa sang per poca cosa: contusions generals i un parell de fractures desafortunades. Però creia que em moriria, o que quedaria invàlid per sempre. Allò que només passava als altres m'estava passant a mi, em podia morir... i no veia passar davant dels ulls la meua vida com una pel·lícula sinó que vivia aquella situació com el final d'una pel·lícula.

Vaig passar por. I des que vaig recuperar la serenor, ja a l'habitació de l'hospital, m'he estat fent preguntes. El meu cos està fracturat, i els metges afirmen que després de sis mesos de tractament i recuperació tornarà a estar sencer. Però alguna altra cosa també s'ha trencat dins meu. Una cosa molt més profunda i secreta. Una cosa que també aprofitarà aquests sis mesos per créixer, per curar-se, i que em canviarà. Em faig preguntes. Penso. Dono tombs i tombs a diferents preguntes.

Podria haver evitat l'accident o estava escrit que m'havia de succeir? Què és realment important a la vida i què no ho és? Tot acaba amb la mort?

Sis mesos fora del dia a dia, amb temps per a coses que abans no creia importants... potser poden donar per a molt.

1.2. Què és la filosofia?

Què és la filosofia?

✓ Etimològicament parlant la *filosofia* és l'*amor per la saviesa*.

✓ És filòsof aquell qui...

...Sent curiositat...

...Vol pensar de manera crítica i autònoma...

...Se sorprèn de les coses...

...Vol explicacions racionals sobre tot el que l'envolta i l'afecta.

- ✓ El desenvolupament de la filosofia significa la progressiva desaparició de la visió mítica del món (pots consultar el crèdit *La Grècia Mítica*): aquest procés es coneix com el pas del mite al lògos.
- ✓ La filosofia ofereix un *nou tractament*, una nova perspectiva que supera les històries, els *relats* dels mites. Anul·la el paper dels déus i les deesses.
- ✓ La filosofia va nèixer a Grècia, fa aproximadament dos mil sis-cents anys.
- ✓ Les primeres preguntes que es fan els filòsofs fan referència a l'origen de les coses i a la matèria o substàncies de què estan formades.
- ✓ El naixement de la filosofia també comporta el naixement de la inseguretad filosòfica: la filosofia s'autoqüestiona des dels seus orígens.
- ✓ La filosofia manté amb el llenguatge, el seu mitjà d'expressió, un vincle fonamental.
- ✓ Es preocupa, per tant, de crear un llenguatge tècnic i precís.
- ✓ La filosofia és fruit de la civilització: el desenvolupament de la vida a la polis fou fonamental en el procés de naixement de la filosofia.
- ✓ Per a aprofundir en el pas del mite al lògos consulta:
<http://www.xtec.es/~lvallmaj/passeig/mitlogos.htm>
És un apartat de la completíssima pàgina *Filòpolis* (en català), es tracta d'una autèntica polis virtual dedicada a la filosofia i a la reflexió ètica, descobreix tots els racons d'aquest web: l'àgora, el barri nou, l'estadi olímpic, el mercat de varietats...

1.3. Els primers filòsofs

Els primers filòsofs es preocupen d'allò que els envolta, volen trobar explicacions *naturals* –no pas sobrenaturals, d'això se n'encarreguen els mites– a la natura.

Són els anomenats **FILÒSOFS DE LA NATURA**

- ✓ L'*arjé* (el principi de les coses) i la *physis* són conceptes clau en la reflexió d'aquests filòsofs.

Nom	<u>Tales de Milet</u>
Cronologia	Segle VI aC
Localització	Milet
Idees principals	-Tales pensava que l'aigua era l'origen (<i>arjé</i>) de totes les coses.
Rellevància i influència	Abans de Tales la filosofia no existeix: és el primer a preguntar-se racionalment per l'origen i la constitució de les coses.
Text	
Enllaços	<p>http://www.grec.net</p> <p>Consulta l'hiperenciclopèdia a Internet del Grup Enciclopèdia Catalana, podràs accedir a la <i>Gran Enciclopèdia Catalana</i> en la seva darrera actualització! (en català)</p> <p>http://www.webdianoia.com</p> <p>Un web pensat per a alumnes de batxillerat, oferint-los elements complementaris a les seves classes, resums dels continguts més significatius, textos, enllaços... Els filòsofs de l'antiga Grècia hi són molt ben explicats! (en castellà)</p>

Nom	<u>Anaximandre</u>
Cronologia	Segle VI aC
Localització	Milet
Idees principals	-Anaximandre creu que l'origen de totes les coses es <i>to apeiron</i> , un element indefinit i imprecís, allò que és terra, aigua, aire i foc però que no és cap d'aquests elements.
Rellevància i influència	
Text	"Allò que produïa la calor i el fred en els orígens d'aquest món es va separar; com a conseqüència d'aquesta separació va créixer una esfera de flama entorn de l'aire que envoltà la terra, com una escorça al voltant d'un arbre. Quan l'esfera es va esquinçar, es va tancar en cercles i va originar el Sol, la Lluna i les estrelles."
Enllaços	<p>http://www.grec.net</p> <p>http://www.webdianoia.com</p>

Nom	<u>Anaxímenes</u>
Cronologia	Segle VI aC
Localització	Milet
Idees principals	-Anaxímenes pensa que l'origen de totes les coses és l'aire o el

	vapor: l'aigua és aire condensat, quan es condensa molt esdevé terra, i el foc és aire enrarit.
Rellevància i influència	
Text	
Enllaços	http://www.grec.net http://www.webdianoia.com

Nom	<u>Parmènides</u>
Cronologia	540-480 aC
Localització	Elea
Idees principals	-Parmènides afirma que tot el que existeix ha existit des de sempre. -Defensa que el canvi no existeix. -Afirma que ens hem de confiar de la nostra ment, no pas dels sentits.
Rellevància i influència	És el primer filòsof que podem anomenar racionalista (creu que la raó és la font bàsica del nostre coneixement del món).
Text	
Enllaços	http://www.grec.net http://www.webdianoia.com

Nom	<u>Heràclit</u>
Cronologia	Segles VI-V aC
Localització	Efes
Idees principals	-Heràclit afirma que la característica principal de la natura és el canvi constant. -Diu que el món és un joc de contraris: entenem alguna cosa perquè podem contrastar-la amb el seu contrari. -Que la intel·ligència (<i>nous</i>) és el mitjà que cal usar per a arribar a la realitat i superar les aparences.
Rellevància i influència	Considera els filòsofs com una <i>classe especial d'homes</i> capaç d'usar la intel·ligència.
Text	"Res no és, tot transcorre."
Enllaços	http://www.grec.net http://www.webdianoia.com

Nom	<u>Empèdocles</u>
Cronologia	490-430 aC
Localització	
Idees principals	-Empèdocles explica la gènesi del cosmos a partir de la conjunció

	de dues forces abstractes: l'amor, que uneix; l'odi que separa. -Afirma que quatre són les arrels de la natura: la terra, l'aire, el foc i l'aigua.
Rellevància i influència	
Text	
Enllaços	http://www.grec.net http://www.webdianoia.com

Nom	<u>Anaxàgores</u>
Cronologia	500-428 aC
Localització	
Idees principals	-No creia que un determinat principi pogués transformar-se en totes les coses que formen la natura. -Anaxàgores creu que la natura està feta d'un nombre infinit de partícules diminutes i invisibles a l'ull: que tot pot dividir-se en parts més petites. -Creia en una força creadora: l'enteniment o la intel·ligència (<i>nous</i>)
Rellevància i influència	
Text	"No hi ha cap cosa que neixi ni cap cosa que mori, sinó que, a partir de les coses que hi ha, es produeixen combinacions i separacions; així doncs, el més correcte seria que el néixer rebés el nom de <i>combinar-se</i> i el morir rebés el nom de <i>separar-se</i> ."
Enllaços	http://www.grec.net http://www.webdianoia.com

Nom	<u>Demòcrit</u>
Cronologia	460-370 aC
Localització	Abdera
Idees principals	-Demòcrit creia que tot està fet de petites peces, invisibles, eternes i immutables: els àtoms. -Defensava que aquests àtoms existeixen en la natura en un nombre il·limitat i que, si no n'hi ha, l'únic que existeix és el buit (el ser és l'existència d'àtoms, el no-ser és el buit).
Rellevància i influència	
Text	
Enllaços	http://www.grec.net http://www.webdianoia.com

1.4. Preguntes filosòfiques I

Què és una pregunta important?

Què diferencia els homes i les dones de la resta d'animals?

És racional la humanitat del segle XXI?

2. POLÍTICA A LA POLIS

2.1. Per què no puc decidir jo?

Són uns tirans, uns dictadors! Com s'atreveixen? Ni tan sols n'hem parlat i l'han posada a la venda! Només l'he conduïda dues setmanes, un conductor badoc se'm tira a sobre i ja està, sense cap oportunitat, sense comentar-m'ho, se'n desfan.

Això no és just. **Per què es creuen amb poder per decidir el que és bo per als altres?** Que es pensen que no hi he pensat jo, en els riscos? Jo vaig tenir l'accident, jo vaig sentir el dolor, jo tinc per davant sis mesos de recuperació... per què doncs no sóc jo qui decideix si vull tornar a pujar a la moto?

Estic pensant moltes coses aquests dies. Que no els passi pel cap que voler continuar conduint és una decisió precipitada, presa sense reflexió. He sospesat els avantatges i els inconvenients, he pensat en el que va passar i en el per què... Hauríem de ser lliures per a prendre les nostres pròpies decisions. Imagino que quan s'és jove com jo són els pares els qui traven la nostra voluntat, però també n'estic segur –encara que mai ho admetré davant d'ells– que quan un és adult també els altres limiten la pròpia llibertat. Pels *altres*, entenc la societat, les persones, la cultura, el govern... no ho sé.

La gent s'enfada, no estan d'acord amb moltes de les coses que se'ls fa fer o amb moltes de les decisions que pren el govern –encara que nosaltres tinguem la sort de comptar amb un govern que hem escollit–, s'irrita, té ganes de rebel·lar-se. Ho veiem contínuament. És que no hi ha una manera millor de viure en comunitat? Podem trobar un sistema de govern que a tots ens agradi? **Existeix un sistema perfecte de govern?**

És difícil de viure amb la gent. Amb els pares moltíssim, però amb els altres també. Recordo l'estiu passat, tot just van ser tres setmanes amb tres bons amics, però vam acabar... amb *algunes tensions* per dir-ho d'alguna manera. El concepte d'autoritat és ben complicat. Quin criteri s'imposa i per quins motius? Justificar el que un pensa pot ser difícil i, si discuteixes amb

algú hàbil, és ben possible que acabi demostrant que allò que tu creus bo és en algun moment dolent per a algú altre. **Quins són els límits de l'autoritat? Que la legitima?**

Una cosa sí que la tinc clara. Crec en l'intercanvi d'opinions. Ara més que mai estic obert a escoltar consells i punts de vista, crec que es pot arribar a un acord, em puc convèncer d'una cosa que no creia prèviament... Cal negociar i arribar a un acord. Això és el que fan els adults, i els polítics, encara que, de vegades, amb aquella col·lecció d'atacs i retrets que es dediquen fan una estampa ben patètica. Tanmateix, hi confio. **No és el diàleg el millor sistema?**

2.2. Sistemes de govern

El context de la polis és fonamental per al desenvolupament de la filosofia...

Quins són els sistemes de govern de la polis?

- ✓ Si mana una sola persona... **Monarquia** o...

Tiranía... quan aquesta única persona fa seu el poder de manera violenta o l'exerceix despòticament.

- ✓ Si mana un grup sobre la comunitat... **Aristocràcia** o...

Oligarquia... quan aquests pocs que manen no vetllen més que pels seus propis interessos.

- ✓ Si el poder és en mans de tota la comunitat... **Democràcia** o...

Oclogràcia... quan les masses ostenten el poder de manera incontrolada i caòtica.

En les diferents etapes de la seva història, i en les nombroses polis de la seva geografia – recordeu que cada polis és una mena d'estat independent reduït–, se succeeixen aquestes formes de govern. Tanmateix l'aportació de la civilització grega en el camí cap a la democràcia fou decisiva.

2.3. Professionals de la saviesa

Durant el segle V aC apareixen a Grècia un nou tipus de professionals: s'anomenen *sophistés*, savis, mestres d'amplis coneixements que, a canvi de remuneració econòmica –sembla ser que de quantitats força considerables– ensenyaven a qui volgués llur ciència.

Els sofistes s'ocupen d'impartir lliçons en un doble àmbit: en l'educació (*paideía*) i en la virtut (*areté*).

Una qualitat fonamental els distingeix: el domini de l'art de la **retòrica**, discursos impactants, bells i persuasius que els situen en un lloc de privilegi dins la societat. Són mestres de la paraula i del pensament.

Els sofistes no es preocupen de la natura o de l'origen del cosmos, s'ocupen dels assumptes propis de l'ésser humà i del món que aquest ha creat.

Nom	<u>Protàgores</u>
Cronologia	490-420 aC
Localització	Abdera
Idees principals	-Busca no pas la veritat, sinó el triomf d'una raó, per la qual cosa fou acusat per alguns de donar suport a tesis injustes. -És un mestre de la paraula i la manipulació.
Rellevància i influència	Protàgores és el primer dels sofistes i el de més fama.
Text	"L'home és la mesura de totes les coses." "Sobre qualsevol tema es poden fer dos discursos oposats."
Enllaços	http://www.webdianoia.com http://www.grec.net http://www.cibernous.com Web de filosofia (en castellà) interactiva –tens la possibilitat d'autoavaluar-te i participar en debats–, amb informació sobre els corrents i els filòsofs més significatius, quadres cronològics, mapes, exercicis de lògica...

Nom	<u>Gòrgies</u>
Cronologia	485-376 aC
Localització	Leontini
Idees principals	-Gòrgies és també un gran mestre de la retòrica. -És escèptic pel que fa a les possibilitats del coneixement, per això se centra en la dialèctica i esquiva les reflexions filosòfiques.
Rellevància i influència	

Text	“Res no existeix, i si existís alguna cosa seria incognoscible, i si hi hagués alguna cosa i es pogués conèixer, seria indemostrable.”
Enllaços	http://www.webdianoia.com http://www.grec.net

- ✓ Per a què serveix la filosofia?

Busca la resposta a :

<http://www.xtec.es/~lvallmaj/passeig/filosofia.htm>

Com a recerca de coneixement, com a preocupació ètica, com a activitat crítica, com a defensa personal...

2.4. Preguntes filosòfiques II

Existeix el sistema ideal per a governar?

Qualsevol home o dona pot governar?

És possible la igualtat absoluta per a tots els individus d'una comunitat?

3. SÒCRATES

3.1. Puc guanyar aquesta discussió?

Ho he aconseguit. La mare ho ha pronunciat. Molt ràpidament i entre dents, acotant el cap, però ha articulat les paraules màgiques: “D’acord. Ja en parlarem amb més calma”. He estat fidel a les meves conviccions, no m’he deixat vèncer davant dels obstacles, he construït arguments sòlids... he estat pesat i enganxifós com una mosca a l’estiu.

No, seriosament, penso que tenir clara la meua postura i defensar-la amb serenitat, sense perdre la paciència i començar a esverar-me i alçar la veu ha estat la clau del procés. La moto encara es pot vendre, la partida tot just ha començat, però com a mínim ara tindrè l’oportunitat de ser-ne un jugador i, per tant, tindrè també la possibilitat, per petita que sigui, de guanyar-la.

No n’hi ha prou amb tenir una opinió, ara ho veig clar. Ni n’hi ha prou amb voler alguna cosa. Cal saber, i poder explicar als altres, per què es té aquesta opinió. No, rectifico, primer cal explicar-s’ho a un mateix, entendre el per què, les causes i les conseqüències. La convicció és fonamental per a l’èxit, però darrera de la convicció hi ha d’haver un llarg raonament. Aquesta tarda, en un programa d’aquells de la tele en què una colla de personatges importants –polítics,

professors d'universitat o periodistes– discuteixen d'un importantíssim tema d'actualitat, he vist, i m'hi he fixat molt, com defensen les seves opinions, la seguretat i l'aplom amb el que parlen, com enllacen el que l'altre acaba de dir amb el discurs que ells defensen. M'han convençut. **No podria ajudar-me un d'aquests savis a discutir amb els meus pares?**

Començo a adonar-me de la importància de les idees, del pensament. Puc tenir una moto, puc arribar a tenir mil riqueses... però les puc perdre amb una rapidesa fulminant, només dues setmanes he pogut presumir de moto! En canvi, **em poden prendre els meus coneixements?** Si disposo d'idees, de raonaments, d'informacions, podré reutilitzar-los sempre que em calguin, no podran desaparèixer. Són béns per a tota una vida, valuosíssims i que, a més, provenen del meu interior, sense cap despesa.

Ara només em caldria un bon mestre... algú que m'ensenyés a parlar sense dubtar, a transformar en un discurs allò que tan clar tinc dins del meu cap. Algú que em proporcionés les armes per a enfrontar-me en un combat verbal i que afinés la meua tècnica i els meus recursos. Els meus pares són un difícil enemic... entre d'altres coses perquè ja tenen una opinió ben clara sobre el tema que ens ocupa. Igual que la tinc jo. **Quina deu ser la millor manera de transmetre el que penso?**

3.2. L'art del diàleg: ensenyar preguntant

- ✓ Sòcrates és el primer gran filòsof atenenc.
- ✓ És un dels filòsofs més influents al llarg de tota la història del pensament, però no va escriure mai ni una sola paraula... com és possible que ens hagin arribat, doncs, les seves idees?
- ✓ El seu mètode per a raonar és conegut amb el nom de maièutica –en grec, donar a llum, parir–, la seva mare era llevadora i ell n'estava ben orgullós, així com ella ajuda a parir a les dones, ell ajuda a parir a les ànimes. Entens aquesta comparació?
- ✓ Sòcrates discutia, plantejava preguntes enigmàtiques, es mostrava com a un ignorant o responia amb ironia... com és possible que amb aquestes actituds assolís la transcendència que té com a filòsof?
- ✓ No es considerava un home savi, no cobrava per ensenyar... però es preguntava per la veritat i es feia i feia als altres moltes preguntes.

- ✓ Per a Sòcrates els savis havien de ser forçosament virtuosos. Què volia dir amb això?
- ✓ "Coneix-te a tu mateix" recomanava Sòcrates...

"SÒCRATES: En efecte, perquè no hauria descobert mai amb precisió els fenòmens celestes, si no els hagués barrejat amb allò que se'ls assembla, l'aire subtil. Si m'hagués quedat a terra i des d'allí hagués mirat amunt, no hauria descobert res; ben al contrari, perquè la terra xucla amb força cap a ella el suc del pensament."

ARISTÒFANES, *Els núvols*.

3.3. Les idees perilloses i la corrupció dels joves: l'última lliçó

- ✓ Sòcrates afirmava que ell només sabia... que no sabia res!
- ✓ Tanmateix, alguns atenesos, cansats de les seves impertinències –que els posés en evidència, que els fes preguntes compromeses...– l'acusaren de corrompre els joves i de no creure en els déus de la polis.
- ✓ Sòcrates no s'immutà davant d'aquestes acusacions: creia que ningú podia ser feliç si actuava en contra de les seves conviccions.
- ✓ Fou processat i condemnat a mort per aquestes acusacions. Fou condemnat a mort per la seva activitat filosòfica?
- ✓ Acceptà la condemna i begué el verí que el matà. Quina fou l'última lliçó d'aquest gran mestre?
- ✓ Ja coneixes molts webs on trobar informació sobre els filòsofs que estem estudiant, tanmateix una darrera orientació, molt útil...
<http://www.utm.edu/research.iep>
Es tracta de The Internet Encyclopedia of Philosophy (en anglès) una completíssima i rigorosíssima pàgina on pots consultar-hi termes concrets (Filòsofs de la natura, Sòcrates, l'Acadèmia, Estoïcisme...), eixos cronològics i una àmplia antologia de textos.

"Quan Sofia va acabar la carta, la va posar ràpidament a la capsa de galetes, i va sortir al jardí. Volia anar a casa, abans que la seva mare tornés de compres, per evitar qualsevol pregunta sobre on havia estat. I, a més, li havia promès que fregaria els plats. Estava omplint la pica d'aigua, quan va entrar la seva mare amb dues bosses de compra. Potser per això la seva mare li va dir:

–Últimament, estàs als núvols, Sofia.

Sofia no sabia per què ho deia, però se li va escapar:

–Sòcrates també ho estava.

–Sòcrates?

La seva mare se la va quedar mirant amb uns ulls com taronges.

–És tan trist que hagués de morir per això! –va reprendre Sofia, pensativa.

–Per l'amor de Déu, Sofia! No sé què fer!

–Tampoc no ho sabia Sòcrates. Tot el que sabia és que no sabia res. I, malgrat això, era l'home més savi d'Atenes.

La seva mare s'havia quedat sense paraula. Finalment, va dir:

–¿Això ho has après a l'escola?

Sofia va fer que no amb el cap.

–A l'escola no s'hi aprén res. La diferència entre els professors d'escola i els filòsofs és que els professors d'escola es pensen que saben moltes coses, i ens ho fan entrar amb lavativa. Els filòsofs intenten pensar amb els alumnes.

–O sigui, que ja hi tornem a ser amb els conills blancs una altra vegada! ¿Saps una cosa? Vull que em diguis qui és aquest amor. Si no, començaré a pensar que està una mica tocat de l'ala. Sofia es va girar, i va assenyalar la seva mare amb el fregall.

–No és ell qui està tocat de l'ala. Però li agrada molestar l'altra gent, per treure'ls de la rutina.

–Ja n'hi ha prou! Em sembla que és una mica massa impertinent, i ja està.

Sofia va girar-se cap a la pica.

–No és ni impertinent ni savi –va dir Sofia–. Però intenta arribar al veritable coneixement. Aquesta és la gran diferència entre un jòquer i les altres cartes de la baralla.

–¿Has dit un jòquer?

Sofia va assentir.

–¿No has pensat mai que hi ha molts cors i molts diamants en un joc de cartes? ¿I molts trèvols i piques? Però només hi ha un jòquer.

–No contestis així, Sofia.

–I tu no preguntis així.

La mare havia ordenat la compra. Va agafar el diari, i va anar a la sala. Sofia va notar que tancava la porta més fort del que era habitual.”

Jostein GAARDER, *El món de Sofia*.

Sofia Amundsen, la jove protagonista de la novel·la *El món de Sofia*, descobreix la filosofia a partir d'unes enigmàtiques cartes que li adreça un misteriós desconegut... Sofia aprén a distingir el que és important del que no ho és, Sofia aprén a raonar, Sofia coneix els principals filòsofs de la història de la filosofia... Acostar-te als primers capítols d'aquesta magnífica novel·la pot ajudar-te molt en aquest crèdit!

3.4. Preguntes filosòfiques III

Qui ets?

Per què és important escoltar els altres?

Què penses que saps?

4. PLATÓ

4.1. Això és el meu peu?

Aquest matí tenia visita amb la doctora. M'ha preguntat com anaven les molèsties que els diversos cops que vaig rebre em produeixen. En general, van millorant. La cama i el peu que em van haver d'operar és el que porto pitjor. Encara em fa molt de mal. M'ha dit que no puc continuar prenent tants calmants, que m'he d'aguantar una mica.

Però jo sé el mal que em fa... encara que, com que m'acompanyava la mare, m'he sentit una mica obligat a fingir i fer-me el valent. El que sí que m'ha impressionat, i penso que no he sabut massa com dissimular, ha estat veure el que hi ha sota l'embenatge que tant maleeixo des del dia de l'accident. Inflat, morat, verd i groc, i creuat per dues enormes cicatrius. La doctora, suposo que en veure la cara que hi posava, m'ha dit que estigués tranquil, que *allò* era el meu peu i que poc a poc tornaria a ser el que sempre havia estat.

Això segueix sent un peu? Doncs ningú no ho diria. N'estic segur que no encaixa en la idea que té ningú del que és un peu. Un peu és allargadet, amb cinc dits que es belluguen, de color rosadet, i fa olor de formatge –més o menys curat, depèn del peu–, però no pas una mena de globus amb dues cremallers, de colors terribles i amb cinc boletes que algú pretén fer-me creure que són dits que es tornaran a moure. Jo tinc molt clara la idea del que ha de ser un peu.

De fet, hi confio en què es posarà bé. La doctora ja m'ha recomanat uns moviments i diu que en poques setmanes baixarà la inflor i podré començar a fer exercicis per recuperar totalment la mobilitat. Veure avui les ferides m'ha fet recordar altra vegada amb molta intensitat la nit de l'accident.

Si hagués anat una mica més ràpid, si no hagués portat el casc... potser ara no seria el meu peu l'única cosa irreconeixible. Des d'aquella nit sóc molt conscient que podia haver mort. I crec que valoro molt més tot el que m'envolta, les petites coses. El més proper i quotidià.

Els amics, la moto, la família, l'habitació, la música... tot això desapareixerà el dia que mori. **Sóc només aquest cos que s'infla i es trenca si cau i rep cops?** O hi ha alguna cosa més, una mena d'espurna dins meu, el que omple aquesta carcassa d'ossos, músculs, àrteries i sang... **Tinc ànima?**

Si el meu cos hagués deixat de funcionar aquella nit, una part interior meva, espiritual, s'hauria enlaira cap a una altra realitat? No ho tinc gens clar. Mai hi havia pensat massa més enllà de les típiques pel·lícules de por o de les històries que s'expliquen a la nit quan vas de colònies...

4.2. Aprendre a l'Acadèmia

- ✓ Plató fou deixeble directe de Sòcrates, indignat per la mort del seu mestre i amb la voluntat de recuperar i venjar la seva memòria el va fer protagonista de bona part dels seus *diàlegs*.
- ✓ L'obra de Plató és extensa i profunda...
- ✓ De jove volia dedicar-se a la política, de gran mai ho va fer. Alguna cosa el va desenganyar...
- ✓ Tanmateix, es planteja la reforma de la polis –i, és clar, dels seus sistemes de govern– com un objectiu prioritari del seu treball filosòfic.
- ✓ Plató proposa les següents equivalències:

Cos	Ànima	Virtut	Estat
Cap	Raó	Saviesa	Governants
Pit	Voluntat	Coratge	Guerrers
Ventre	Desig	Moderació	Productors

Com les podem interpretar?

- ✓ Plató fundà una escola a les afores d'Atenes, en un bosc que devia el seu nom a un heroi llegendari, Academus. Aquesta escola fou anomenada *Acadèmia*, el nom sembla que va fer fortuna...
- ✓ A l'Acadèmia s'ensenyaven filosofia, matemàtiques i gimnàstica amb una metodologia ben curiosa, la conversa.

- ✓ El mètode de raonament platònic es coneix amb el nom de *dialèctica*, en què deu consistir? Es tracta d'un mètode en el que, curiosament, el procés sembla més important que la conclusió...
- ✓ Plató posà per escrit les seves idees. Va escriure molt –sembla ser que una trentena de diàlegs– i durant molt de temps –uns cinquanta anys–. Els seus escrits reflecteixen, per tant, l'evolució dels seus pensaments. Potser aquesta seria una idea a tenir en compte a l'hora de classificar la seva obra...
- ✓ Veritable = bell = bo, què significa aquesta fórmula?

4.3. El món de les idees i el mite de la caverna

Imagineu-vos encadenats a l'interior d'una cova, només veieu la paret del fons de la caverna, sobre la qual, es projecten per damunt d'un mur on teniu l'esquena recolzada les ombres d'unes formes que uns éssers transporten i que només són les còpies dels éssers reals que hi ha més enllà de la cova...

- ✓ No creuríeu que aquestes ombres són l'única cosa que existeix?
- ✓ Si poguéssiu sortir de la caverna, no quedaríeu enlluernats per l'encegadora llum del sol?
- ✓ Si poguéssiu tornar a ajudar els altres que, com vosaltres abans, estan encadenats al fons de la caverna, no penseu que us prendrien per bojós?

Plató: el mite de la caverna

Del diàleg República, VII, 514a-517c

“Sòcrates: Imagina't, doncs, uns homes en un antre subterrani com una caverna —amb l'entrada que s'obre cap a la llum—, on es troben des de la infància i lligats de cames i coll, de manera que han de mirar sempre endavant, sense poder girar el cap a causa de les cadenes. Suposa que, darrera d'ells, a certa distància i a certa alçada, hi ha un foc que els fa claror i un camí entre aquest foc i els captius. Admet que un mur voreja el camí, com els parapets que els xerraires de fira posen entre ells i els espectadors per amagar les trampes i mantenir en secret les meravelles que mostren.

—M'ho imagino —va dir.

—Afigura't ara, al llarg d'aquesta tàpia, uns homes que porten tota mena d'objectes que són molt més alts que el mur, els uns amb forma humana, d'altres amb forma d'animals, fets de pedra, de fusta i de tota mena de materials; i, com és natural, els qui transporten els objectes, uns s'aturen a conversar i d'altres passen sense dir

res.

—És estranya —digué— l'escena que descrius, i són estranys els presoners.

—S'assemblen a nosaltres —vaig dir jo—; en efecte, aquests, després de si mateixos i dels altres, ¿creus que hauran vist res més que les ombres projectades pel foc cap al lloc de la cova que està enfront d'ells?

—No pot ser d'altra manera si estan obligats a mantenir llurs caps immòbils tota la vida.

—I què hi ha dels objectes transportats? ¿No creus que succeeix això mateix?

—Sense dubte.

—¿No creus que si els objectes tinguessin la capacitat d'enraonar entre ells, els presoners creurien que les ombres que veuen són objectes reals?

—És clar.

—¿I què passaria si la presó tingués un eco a la paret del davant dels presoners? Cada vegada que un dels vianants enraonés, ¿no creus que ells pensaran que són les ombres les qui enraonen?

—Per Zeus, jo bé ho crec —digué.

—Certament —vaig seguir jo— aquests homes no poden considerar altra cosa com a vertadera que les ombres dels objectes.

—Així ha de ser.

—Examina ara —vaig seguir jo— què els passaria, a aquests homes, si se'ls deslliurés de les cadenes i se'ls guarís del seu error. Si algun fos alliberat i de seguida fos obligat a aixecar-se i a girar el coll, i a caminar i a mirar cap a la llum, en fer tots aquests moviments experimentaria dolor, i a causa de la llum seria incapaç de mirar els objectes, les ombres dels quals havia vist. ¿Què creus que respondria el presoner si algú li deia que el que veia abans no tenia cap valor, però que ara, que està més pròxim de la realitat i que està girat vers coses més reals, hi veu més correctament? ¿I si, finalment, fent-li mirar cadascuna de les coses que li passen pel davant, se l'obligués a respondre què veu? ¿No creus que romandria astorat i que li semblaria que el que havia vist abans era més vertader que les coses mostrades ara?

—Així és —va dir.

—Així doncs, si, a aquest mateix, l'obliguessin a mirar el foc, ¿els ulls li farien mal i desobeiria, girant-se una altra vegada cap a aquelles coses que li era possible de mirar, i seguiria creient que, en realitat, aquestes són més clares que les que li mostren?

—Sense dubte seria així —va dir.

—I —vaig prosseguir—, si aleshores algú, per forma, l'arrossegues pel pendent abrupte i escarpat, i no el deixés anar abans d'haver arribat a la llum del sol, ¿no és cert que sofriria i que es revoltaria en ser tractat així, i que, un cop arribat a la llum del sol, s'enlluernaria i no podria mirar cap de les coses que nosaltres diem que són

vertaderes?

—No podria —digué—, almenys no de cop.

—Necessitaria acostumar-s'hi, si volia contemplar les coses de dalt. De primer, observaria amb més facilitat les ombres; després, les imatges dels homes i de les coses reflectides a l'aigua; i, a la fi, els objectes mateixos.. Després, tot aixecant la vista cap a la llum dels astres i de la lluna, contemplaria, de nit, les constel.lacions i el firmament mateix, molt més fàcilment que no pas, durant el dia, el sol i la llum del sol.

—És clar que sí.

—Finalment, penso que podria mirar el sol, no només la seva imatge reflectida en les aigües ni en cap altre indret, sinó que seria capaç de mirar-lo tal com és en si mateix i de contemplar-lo allà on veritablement és.

—Necessàriament —digué.

—I després d'això ja podria començar a raonar que el sol és qui fa possibles les estacions i els anys, i és qui governa tot el que hi ha a l'espai visible, i que és, en certa manera, la causa de tot allò que els seus companys contemplaven a la caverna.

—És evident —digué— que arribaria a aquestes coses després d'aquelles altres.

—I doncs, què? Ell, en recordar-se del seu estatge anterior i de la saviesa d'allà i dels qui aleshores estaven encadenats, ¿no creus que se sentiria feliç del canvi i compartiria els altres?

—Certament.

—¿I creus que envejaria els honors, les lloances i les recompenses que allà sota donaven a qui millor observava el pas de les ombres, a qui amb més seguretat recordava les que acostumaven a desfilar al davant, al darrere o al costat d'altres, i que, per aquest motiu, era capaç d'endevinar d'una manera exacta el que vindria? ¿Tu creus que desitjaria tot això i que tindria enveja dels antics companys que gaudeixen de poder o són més honorats, o bé preferiria com l'Aquil·les d'Homer «passar la vida al servei d'un pagès i treballar per a un home sense béns» i suportar qualsevol mal abans de tonar a l'antic estat?

—Jo bé ho crec així —digué—, que més s'estimaria qualsevol sofriment que no pas tornar a viure d'aquella manera.

—I pensa també això que et diré. Si aquest home tornés una altra vegada a la cova i s'assegués a la seva antiga plaça, ¿no es trobaria com cec, en arribar de sobte de la llum del sol a la fosca?

—Sí, certament —digué.

—I si hagués de tornar a donar la seva opinió sobre les ombres per competir amb aquells homes encadenats, mentre encara hi veu confosament abans que els ulls no se li habituïn a la fosca —i el temps per habitar-s'hi seria llarg—, ¿no és cert que faria riure i que dirien d'ell que, per haver volgut pujar, tornava ara amb els ulls

malmesos, i que no valdria la pena ni tan sols d'intentar l'ascensió? I a qui intentés deslligar-los i fer-los pujar, si el poguessin prendre amb les seves pròpies mans i el poguessin matar, no el matarien?

—Sí, certament —digué.

—Aquesta imatge, doncs, estimat Glaucó, és aplicable exactament a la condició humana, equiparant, d'una banda, el món visible amb l'habitable de la presó i, de l'altra, la llum d'aquell foc amb el poder del sol. I si estableixes que la pujada i la visió de les coses de dalt són l'ascensió de l'ànima vers la regió intel·ligible, no quedaràs privat de conèixer quina és la meua esperança, ja que desitges que parli. Déu ho sap si em trobo en el cert, però a mi les coses em semblen d'aquesta manera: en la regió del coneixement, la idea del bé és l'última i la més difícil de veure; però, un cop és vista, es comprèn que és la causa de totes les coses rectes i belles; en la regió del visible engendra la llum i l'astre que la posseeix, i, en la regió de l'intel·ligible, és la sobirana única que produeix la veritat i l'enteniment; i cal que la contempli aquell qui es disposi a actuar assenyadament tant en la vida privada com en la pública.”

PLATÓ

El mite de la caverna és fonamental dins l'obra filosòfica de Plató, per descobrir-ne moltes més coses pots visitar <http://www.xtec.es/~lvallmaj/passeig/plato.htm>

4.4. Preguntes filosòfiques IV

Hi ha vida després de la mort?

Què prioritizes, el bé individual o el bé comú?

Podem refiar-nos dels nostres sentits?

5. ARISTÒTIL

5.1. Per què he d'estudiar?

Aquest matí ha vingut a veure'm la meua tutora. Com n'he estat de content... tenia moltes ganes de veure-la perquè em portés el pla d'estudi i el calendari de treballs i avaluacions per a fer a casa tot aquest temps que no podré anar a l'*insti*. Magnífic. Ara sí que he superat això de l'accident. M'ha parlat de no sé què d'una adaptació curricular per tal de no perdre aquest curs que és *tan important...*

És tan important? Em penso que jo ara sí que puc parlar de les coses que són importants i de les que no ho són. Tinc damunt de l'escriptori un munt de dossiers: Ciències de la Naturalesa, Ciències Socials, Llengua i literatura, Tecnologia, Educació Visual i Plàstica, Educació Física i Esportiva, Llengües Estrangeres, Matemàtiques... qui s'ho ha inventat tot això?

Per què he de saber dibuixar un òval amb tinta xinesa, he d'analitzar una oració composta subordinada, he de solucionar un problema de trigonometria, he de saber quin tipus d'animal és una foca, com i per què funciona un motor i què els passava als francesos l'any 1789?

Tot això m'ha de preparar per a la vida adulta? Hi ha moltes més coses importants que l'escola hauria d'ensenyar-nos! Per exemple, ensenyar-nos a saber distingir el que és important del que no ho és, les regles del joc de la vida, els riscos, les injustícies, les males passades... recursos per a poder-nos-en sortir. **Qui va classificar el saber?** Qui va decidir que havíem d'estudiar això i això altre i no allò i allò altre?

La vida és dura i difícil... i corrupta. Plena de falses raons i motius. Hauríem d'aprendre a desemmascarar la corrupció i a evitar-la, a descobrir qui ens manipula per alliberar-nos-en. La vida pot ser molt curta i cal ser feliç. **Què fa falta per ser feliç?** Tots ho sabem i, alhora, no ho sabem.

Estudiar penso que no em fa feliç, però la moto em penso que sí, discutir amb els pares crec que no, sortir amb els amics diria que sí... però *penso, crec, diria...* no n'estic segur. Em cal pensar-hi molt. Potser el que no em fa feliç immediatament em fa feliç a la llarg plaç. Potser algunes coses em desfoguen i no em fan feliç per elles mateixes però m'ajuden a estar més tranquil... m'agradaria que *l'instí* m'ajudés en això.

5.2. Filòsof i i ordenador de la natura

- ✓ Aristòtil va estudiar a l'Acadèmia de Plató, i s'hi va quedar fins que va morir el seu mestre... uns vint anys!
- ✓ Cap el 355 aC fundà una escola que feu la competència directa a l'Acadèmia, l'anomenà el *Liceu*.
- ✓ Aristòtil és el primer gran investigador de la ciència: observa amb realisme, agudeses, precisió... i produeix obres analítiques, acurades i extenses.
- ✓ Classifica i ordena les ciències...

Ciències teòriques

| **Ciències pràctiques**

| **Ciències poètiques**

Física	Ètica	Poètica
Metafísica	Política	Retòrica
Matemàtiques	Economia	

- ✓ Idealisme platònic vs. realisme aristotèlic, què significa això?
- ✓ Pràcticament una tercera part dels escrits conservats d'Aristòtil són sobre biologia i ciències naturals: establí una taxonomia força completa dels diferents éssers vius, inicià els estudis d'anatomia comparada... fou un científic precís, rigorós, d'agudeses excepcional.

5.3. Ètica i política

- ✓ Aristòtil afirma que la virtut és en l'equilibri: per exemple, el valor se situa entre la temeritat i la covardia.
- ✓ L'Ètica d'Aristòtil és una ètica propera als individus, mundana, quotidiana... per a ésser aplicada en la vida familiar i amb els amics.

5.4. Mimesi i catarsi

- ✓ Aristòtil s'ocupa de l'estudi de les arts, de la literatura, del teatre.
- ✓ L'art és *mimesis*, imitació i representació de la vida.
- ✓ La tragèdia és el gènere més sublim, pels efectes de purificació (*kátharsis*) que provoca en el públic.

"Una tragèdia (...) és una imitació d'una acció honrada i acabada, una imitació que implica certa magnitud, una imitació feta en un llenguatge refinat, deixant de banda una de les espècies que apareixen en les parts, una imitació duta a terme per part de personatges que actuen i no pas mitjançant una narració, com també una imitació que tot suscitant compassió i temença opera una purificació d'emocions d'aquesta mena." ARISTÒTIL, *Poètica*.

5.5. Preguntes filosòfiques V

Què et fa feliç?

Per què t'agraden els llibres, el teatre o el cinema?

Per què Plató assenyala el cel i Aristòtil la terra?

6. L'HEL·LENISME

6.1. Prendre's la vida amb filosofia...

Malgrat totes les voltes que hi he donat, les mil reflexions i els arguments inacabables... he acabat seguint els horaris i el pla de treball que des de l'*insti* m'han fet arribar. Fa un parell de dies que em dedico a un treball de llengua, he fet la lectura obligatòria del trimestre, una novetat que tracta temes de plena actualitat que enganxen als joves que estem obligats a estudiar: un llibre escrit fa més de cent anys, amb moltíssims personatges, la majoria dels quals, tocats del bolet!

I el treball que he de fer és, precisament –es veu que aquesta és la gràcia del llibre, noi, quina mala passada no saber apreciar-la– sobre aquests embolicats personatges. Es tracta d'aplicar i justificar convenientment diferents adjectius a determinats personatges. Alguns han estat fàcils i ja els tinc aparellats i amb un guió del que pretenc que siguin els meus arguments. D'altres m'estan costant molt més i, o bé són adjectius que he sentit o fins i tot he utilitzat sense saber massa bé què signifiquen, o bé desconec totalment la paraula. Pacència... i mà de diccionari.

El primer,

“**Escèptic a-** *adj.* Relatiu o pertanyent a l'escepticisme. *Els filòsofs escèptics.*”

Genial, ara he de buscar...

“**Esepticisme m.** Doctrina filosòfica segons la qual la raó humana és incapaç de conèixer la veritat.// Disposició a dubtar.”

Ja sé a qui es refereix. Continuem...

“**Cínic –a** *adj.* Relatiu o pertanyent a una escola filosòfica fundada per Antístenes, deixeble de Sòcrates.// Que, impúdicament, fa gala de menysprear els valors morals.”

Fàcil, aquest també. Potser sí que l'he entesa bé la novel·la aquesta. El següent és **epicur**... no, he de buscar...

“**Epicureisme m.** Sistema filosòfic d'Epicur o dels epicuris.// Moral que pren el plaer com a criteri suprem.”

I, finalment,

“**Estoic a-** *adj.* Relatiu o pertanyent a l'estoïcisme.// No afectat per les passions; que manifesta indiferència pel plaer i el sofriment, que sap suportar els mals amb fermesa.”

Tot plegat és força interessant. Són com diferents maneres de prendre's la vida, com enfoc, com perspectives.

Al matí, a primera hora, he fet la primera sessió amb el fisioterapeuta. M'hauria agradat d'aguantar de manera estoica, però he acabat xisclant com una nena. Ara, que si he de triar, vull ser epicur, res de dolors ni males històries: doneu-me tot allò que em sigui ben plaent! Però em sento bastant escèptic davant d'aquesta possibilitat i tampoc no voldria que se'm prenguéssim com un cínic... Crec que l'avorriment d'estar a casa sol, estudiant, comença a afectar-me!

Què fa que la gent ens prenguem la vida de maneres tan diferents? Hi té a veure el que ens passa, el que ens ha passat, el nostre caràcter, els qui ens envolten, l'educació... moltes coses! Tant de bo poguéssim, en determinades circumstàncies, fer com si fóssim una càmera de fotografies i canviar-nos l'objectiu per a adaptar-lo al que en aquell moment enfoquem... un filtre per a estar optimistes, un filtre per a estar seriosos, un filtre per divertir-nos sense cap ombra de remordiment ni mala consciència!

Torno al treball. En moltes de les definicions que he buscat al diccionari es fa referència a filòsofs o escoles filosòfiques. Qui són aquesta gent, **per què les seves idees o els seus noms s'han convertit avui en dia en adjectius que apliquem amb quotidianitat?** A batxillerat s'estudia filosofia, però no tinc massa clar què és...

"filosofia f. Estudi metòdic i crític de la realitat, el coneixement i l'acció, que aspira a donar-ne l'explicació darrera i a orientar la vida humana; sistema filosòfic. *La filosofia d'Aristòtil.* / Reflexió metòdica i crítica sobre la naturalesa, els pressupòsits, l'orientació, etc., d'un àmbit de la cultura. *Filosofia de la ciència, del dret, de l'art, de la religió.*// Saviesa de qui sap suportar les vicissituds de la vida. *Prendre's la vida amb filosofia.*"

És això. És això el que he estat fent des de l'accident. És això el que crec que m'haurien d'ajudar a aprendre a l'institut. En vull saber més coses d'aquesta gent. I ara, tinc el temps que necessito...

6.2. Escèptics, cínic, estoics, epicurs

- ✓ La fragmentació de l'Imperi d'Alexandre provoca una crisi política... no pas una crisi filosòfica.
- ✓ Atenes segueix sent la capital de la saviesa.
- ✓ Els escèptics consideren intolerable viure enganyats... consideren que cal alliberar-se d'aquesta inquietud i adoptar una actitud investigadora.

...**Pirró** d'Èlida i el seu concepte de l'*sképsis* són fonamentals en aquesta tendència filosòfica de l'hel·lenisme.

- ✓ **Epicur** busca la felicitat i la troba en l'absència del dolor i en l'existència del plaer. Durant molt de temps les seves teories han anat precedides de molt mala fama... seria interessant d'esbrinar quins motius ho han provocat...

"El plaer és el principi i culminació de la vida feliç" EPICUR

"En efecte, tot plaer, pel fet de ser innat, és bo, però sens dubte no tots són dignes de ser triats. De la mateixa manera, tot dolor és un mal, però no tots s'han de defugir sempre. Convé jutjar totes aquestes coses amb una mesura justa en relació amb la utilitat i la inutilitat." EPICUR

El plaer té límits, i la moderació és l'acceptació d'aquests límits!

- ✓ Zenó de Cítion és el fundador de l'escola estoica, la qual té l'escola cínica com a antecedent principal.
- ✓ Els estoics afirmen que "*Només el savi és lliure*", el savi identifica els seus propis desitjos amb els del destí...

6.3. Preguntes filosòfiques VI

Quins són els límits del plaer?

El savi és bo i el viciós ignorant?

Què és l'amistat?

7. Bibliografia general

ARISTÒFANES; *Els núvols*. Edicions de La Magrana, Barcelona, 1994.

ARISTÒTIL; *Retòrica – Poètica*. Edicions 62, Barcelona, 1998.

BESCOS, M. V. i ROMERO, C.; *Mitologia grega i romana*. Edicions Castellnou, Crèdits variables secundària, Barcelona, 1996.

BESCOS, M. V. i ROMERO, C.; *Ciència i tècnica en el món clàssic*. Edicions Castellnou, Crèdits variables secundària, Barcelona, 1997.

BESCOS, M. V. i ROMERO, C.; *Arrels clàssiques del lèxic científic*. Edicions Castellnou, Crèdits variables secundària, Barcelona, 1997.

CLUA SERENA, J. A. ; *La mitologia clàssica en els textos literaris*. Barcelona, ed. Irina, 1995.

ESPINOSA, Y. i MUÑOZ, M. ; *Cultura Clásica*; Akal, Madrid, 1995.

ESPRIU, S. ; *Antígona*. Edicions 62, Barcelona, 1990.

EURÍPIDES; *Tragèdies* (tres vols.) Clàssics Curial, Barcelona, 1977.

GAARDER, J. ; *El món de Sofia*. Editorial Empúries, Barcelona, 1995.

GARCÍA GUAL, C. ; *Introducción a la mitología griega*. Alianza Editorial, Madrid, 1992.

GARCÍA GUAL, C.; *Griego*. Ediciones Santillana, Madrid, 1997.

GARCÍA LÓPEZ, J. ; *La religión griega*. Istmo, Madrid, 1975.

GERNET, L. ; *Antropología de la Grecia antigua*. Taurus, Madrid, 1981.

GRIMAL, P. ; *La mitología griega*. Paidós, Barcelona, 1991.

GRIMAL, P. ; *Diccionario de mitología griega i romana*. Ed. Paidos, Barcelona, 1993.

GUTHRIE, W. C. ; *Historia de la filosofía griega, III*. Gredos, Madrid, 1988.

HESIODO; *Teogonia – Trabajos y días*. Alianza Editorial, 1986.

HOMER; *L'Odíssea*. Edicions de la Magrana, Barcelona, 1993.

HOMER; *La Ilíada*. Edicions de la Magrana, Barcelona, 1996.

HÖSLE V. i NORA K. ; *El cafè dels filòsofs morts*. Barcanova, Sense límits, Barcelona, 2000.

LESKY, A. ; *Historia de la literatura griega*. Gredos, Madrid, 1976.

MAYER OLIVÉ, M. (coord.); *Cultura clàssica I*. Universitat Oberta de Catalunya, Barcelona, 1997.

MIRALLES, C.; *Atenas*. Destino, Barcelona, 1989.

NESTLE, W. ; *Historia del espíritu griego*. Barcelona, 1961.

SÒFOCLES; *Antígona*. Edicions de la Magrana, Barcelona, 1993.

SÒFOCLES; *Èdip rei*. Edicions de la Magrana, Barcelona, 1996.

TERRICABRAS, J. M. (coord.); *Història del pensament filosòfic i científic I*. Universitat Oberta de Catalunya, Barcelona, 1997.

TERRADES, T. ; *De la raça dels déus de la raça dels homes*. Edicions de la Magrana, Barcelona, 1990.

TERRADES, T. ; *Retorn a Ítaca*. Edicions de la Magrana, Barcelona, 1990.

TERRADES, T. ; *Troia, enllà del mar*. Edicions de la Magrana, Barcelona, 1993.

A.D.; *Breu història de la filosofia. Les grans etapes del pensament filosòfic*. Ed. Columna, Barcelona, 1995.

A.D.; *Història i societat: civilització i cultura grecoromana*. Grup Promotor Santillana, 1996.

A.D.; *Societat i cultura: les arrels clàssiques*. Grup Promotor Santillana, 1996.

- Webs:

Web de l'Antiga Mediterrània (Ancient Mediterranean Website)

<http://iam.classics.unc.edu>

Recopilació de material cartogràfic històric de l'antiguitat a la Mediterrània.

Déus i deesses de l'Olimp

<http://www.apocatastasis.com/mitologia-griega.htm>

Dades sobre els déus i les deesses olímpiques i la mitologia grega en general

Enciclopèdia digital sobre mitologia grega

<http://www.pantheon.org/mythica>

Dades sobre els déus i les deesses olímpiques i la mitologia grega en general.

Enciclopèdia de filosofia a Internet (The Internet Encyclopedia of Philosophy)

<http://www.utm.edu/research.iep>

Rigurosa web per a consultar termes concrets, informació sobre els autors, eixos cronològics i textos.

Enllaços àrea de clàssiques

<http://clasicas.usal.es>

Enllaços a tota mena de publicacions relatives al món grec i al món romà.

Filòpolis

<http://www.xtec.es/~lvallmaj>

Polis virtual amb tota mena d'apartats, dedicada a la filosofia i a la reflexió ètica. Adreçada a alumnes de secundària.

Filosofia per a Secundària

<http://www.webdianoia.com>

Pensat per a alumnes de batxillerat, elements complementaris per a les seves classes, resums dels continguts més significatius, textos i enllaços.

Filosofia interactiva

<http://www.cibernous.com>

Informació sobre els corrents i els filòsofs més significatius, quadres cronològics, mapes, exercicis de lògica i la possibilitat d'autoavaluar coneixements i de participar en debats.

Gran Enciclopèdia Catalana

<http://www.grec.net>

Hiperenciclopèdia en català del Grup Enciclopèdia Catalana.

Imatges d'art grec

<http://www.dsu.edu/departaments/liberal/artwork/index>

Imatges d'art grec amb breus comentaris.

Imatges d'art grec

<http://www.xtec.es/~aguiu/socials/art93.htm>

Imatges de tots els períodes artístics de la Grècia antiga compilades per a estudiants de secundària.

Passeig per l'Acròpolis d'Atenes

<http://www.culture.gr/2/21/211/21101a/e211aa01.html>

Web institucional amb informació general sobre Grècia, Atenes, i l'antiguitat clàssica.

Recursos per al món clàssic (Rassegna)

<http://www.economia.unibo.it/dipartim/stoant/rassegna1/intro.html>

Sumari d'enllaços sobre tot tipus de temes, autors, obres i bibliografia relacionats amb el món clàssic.

Recursos telemàtics per a l'àrea de clàssiques

<http://www.xtec.es/~jclua12>

Web de recursos telemàtics de l'àrea de clàssiques elaborada per Josep Antoni Clua, punt de partida de la bibliografia usada per a aquest TFC.